

De Zeeuwse Prikkebeen

Special "de Zeeuwse zes"

22^e jaargang no. 2, augustus 2014

Informatie over de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland

De Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland is een zelfstandige natuurclub die zich inzet voor behoud en herstel van de vlinder- en libellenfauna in Zeeland. Dit gebeurt door onderzoek, voorlichting en educatie.

De Zeeuwse Prikkebeen is de nieuwsbrief van de Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland en verschijnt 3 keer per jaar.

Voorzitter: Henk Wagenaar, Voorburcht 16, 4421 EN Kapelle
telefoon 0113-343987, henkw16@tele2.nl

Secretaris: Vacant, secretaris@vlinlibzeeland.nl

Penningmeester: Angelique Belfroid, Wilgenlaan 16, 4353 AN Serooskerke,
a.belfroid@zeelandnet.nl

lid: Ralf Josse, Nieuwlandseweg 3, 4389 VA Ritthem
telefoon 06-51535257 aucuparia@zonnet.nl

lid: Hans Eckhardt, Walraven van Hallstraat 18, 4333 CM Middelburg
Telefoon 0118-636222, jeckh@zeelandnet.nl

Activiteitscoördinator: Peter Geene, Halve Maanstraat 57, 4356 BN Oostkapelle
telefoon 0118-584467, famgeene@zeelandnet.nl

Contactpersonen regio's:

Walcheren: Anton Baaijens, Grote Abeele 40, 4388 VW Oost-Souburg
telefoon 0118-635563, famba@zeelandnet.nl

Noord- en Zuid-Beveland: Henk Wagenaar, telefoon 0113-343987
henkw16@tele2.nl

Schouwen Duiveland: Vacant

Oost-Zeeuws-Vlaanderen: Joop de Bakker (Insectenwerkgroep de Steltkluut)
telefoon 0114-690482, jdbakker@zeelandnet.nl

West-Zeeuws-Vlaanderen: Anna Almekinders ('t Duumpje)
anna.almekinders@net.hcc.nl

Redactie: Henny Waanders, Donkerstraat 42, 4463 VW Goes,
henny.waanders@xs4all.nl
Angelique Belfroid (zie boven)

Versturen Prikkebeen: Mineke de Feiter, Esdoornstraat 15, 4431 DH
's Gravenpolder, mdef@xs4all.nl

Kopij inleveren: 15 februari / 15 juli / 15 november bij Henny Waanders

Contributie en giften op: Rabobank rekening NL93 RABO 0180 5399 22 t.n.v.

Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland, Dorpsstraat 41, 4352 AB Gapinge.

Contributie: leden minimaal €10,00 en donateurs minimaal €12,50

Website: <http://www.vlinlibzeeland.nl>

Er is een e-mail-discussiegroep over vlinders en libellen in Zeeland:

VLZEE@yahoogroups.com. Geïnteresseerden kunnen zich aanmelden bij Floor Arts arts@zeelandnet.nl.

De Prikkebeen en de Digitale prikkebeen zijn bedoeld voor betalende leden en donateurs. Om die reden is kopiëren zonder toestemming niet toegestaan.

ISSN: 2210-225

Inhoud

Van de voorzitter	2
Argusvlinderbolwerk rondom Hansweert.....	3
Eerste Landelijke Telweekend Argusvlinder 17 en 18 mei.....	7
Het beheer van argusvlinderleefgebied	10
Argusvlinder - Jaarverslag 2013.....	17
Bruin blauwtje - Jaarverslag 2013	20
Grote vos - Jaarverslag 2013	23
Koninginnenpage - Jaarverslag 2013.....	29
Heivlinder - Jaarverslag 2013.....	30
Kleine parelmoervlinder - Jaarverslag 2013	32
Op zoek naar bruine blauwtjes	36
Met Jan op stap in Dishoek.....	37
Excursie Dishoek 24 mei 2014	38
Verslag studiedag Argusvlinder 21 maart 2014	40
Activiteiten programma 2014	42

Van de voorzitter

Henk Wagenaar

Een themanummer over “De Zeeuwse zes”. Voor het eerst in het bestaan van onze werkgroep is een heel nummer van de Prikkebeen gewijd aan een bepaald thema. De Zeeuwse zes, u weet wel: de argusvlinder, het bruin blauwtje, de grote vos, de heivlinder, de kleine parelmoervlinder en de koninginnenpage.

In het vorige nummer was het nog de vraag of het in maart en april nog erg koud zou worden, maar de winter is uitgebleven. Het voorjaar brak al spoedig aan, en inmiddels is het volop zomer als ik dit schrijf.

De Algemene Ledenvergadering in maart 2014 werd goed bezocht. Op deze bijeenkomst hebben een aantal soortentrekkers een presentatie gegeven over hun soort in het kader van “De Zeeuwse zes”. Boeiende informatie werd ons aangereikt waarmee we aan de slag konden.

Twee dagen later was het al zover: een studiedag over de argusvlinder in Fort Ellewoutsdijk. Een klein gezelschap werd ingewijd in de geheimen van deze soort door enkele medewerkers van de Vlinderstichting.

In april vond een excursie plaats om de grote vos te zoeken bij Dishoek.

In mei vond voor het eerst een landelijke telling plaats om argusvlinders te zoeken.

Hieraan hebben heel wat mensen in Zeeland meegedaan, waarvoor dank.

We kregen daardoor een goed beeld van de verspreiding van deze soort. Begin mei ontdekte ik een grote populatie argusvlinders rondom het sluisencomplex bij Hansweert. In dit nummer kunt u daarvan een verslag lezen.

Voor onze werkgroepbijeenkomst in mei brachten we een veldbezoek aan Idylle bij Langeweegje. Deze bijeenkomst werd ook goed bezocht. Enkele leden van de natuurvereniging Tholen waren hierbij aanwezig.

Eind mei zochten we naar rupsen van de grote vos bij Dishoek, maar helaas tevergeefs. Ook hiervan kunt u een verslag lezen in dit nummer.

Eind juni werd de Nationale Nachtvlinder Nacht gehouden, waaraan op verschillende plaatsen in Zeeland aandacht werd besteed.

Begin juli bezochten we de studiedag op Voorne. Hier stond de relatie vlinders, flora en beheer centraal. Met mooi weer hadden we daar een prachtige excursie!

Wie niet aan deze activiteiten heeft deelgenomen heeft veel gemist! Veel aandachtspunten uit ons actieplan zijn al bekeken en onderzocht, maar uiteraard blijft er nog genoeg over voor de komende jaren om te onderzoeken. Bedankt voor ieders inzet tot nu toe, en hopelijk doen nog meer mensen mee in de komende jaren!

Argusvlinderbolwerk rondom Hansweert

Henk Wagenaar

Maandag 5 mei 2014: Bevrijdingsdag. Die dag was het mooi weer, rond de 18 graden, half bewolkt. Bijna 5 graden warmer dan de dag ervoor, toen de thermometer slechts 13 graden aangaf.

Ik besloot om 's middags eerst naar Idylle te rijden bij de Zwaakse Weel achter 's Gravenpolder. Daarna zou ik naar Hansweert rijden om bij het sluisplateau vlinders te zoeken, en daarna nog even naar Wemeldinge gaan om een bezoekje aan de Breedsendijk te brengen.

Bij Idylle vlogen nog niet veel vlinders. Ik heb een ronde over het terrein gelopen, maar de opbrengst viel tegen. Vervolgens ben ik naar Hansweert gereden met niet al te hoge verwachtingen. Na de auto geparkeerd te hebben ten westen van het sluisplateau ben ik een stukje langs de dijk gelopen. Tot mijn grote verbazing zag ik daar nogal wat argusvlinders vliegen, iets wat ik niet verwacht had. Na een kwartier had ik zo al een stuk of 20 argusvlinders genoteerd, voornamelijk mannetjes. Nieuwsgierig geworden of er richting de Westerschelde langs de dijken ook argusvlinders vlogen, ben ik in de auto gestapt en met een slakkengangetje richting het zuiden gereden. Onderweg: heel wat argusvlinders zien vliegen op en langs de dijk. Net naast de kern van Hansweert heb ik mijn auto neergezet bij de Binnenhaven. Ook daar vlogen nogal wat argusvlinders. Toen begon ik me steeds meer te beseffen dat hier iets bijzonders aan de hand was: zoveel vlinders van deze soort die landelijk

sterk achteruit gaat. Aan het eind van mijn zoektocht stond de teller tussen de 40 en 50 argusvlinders! Dit had ik totaal niet verwacht. Inmiddels was het al bijna 5 uur geworden, zodat een bezoekje aan de Breedsendijk maar kort was. Ook daar 2 argusvlinders. Dit aantal was echter te verwaarlozen nu ik wist dat Hansweert een toplocatie was.

Op 21 maart was ik aanwezig geweest bij een zoektocht naar argusvlinder-rupsen bij Fort Ellewoutsdijk, maar daar werden ze, ondanks intensief speurwerk, helaas niet gevonden.

Inmiddels wist ik wat de belangrijkste eisen zijn die argusvlinders aan de omgeving stellen:

- a) er is kale grond aanwezig om op te warmen;
- b) er zijn verticale structuren (stenen trappen, paaltjes) waar grassen tegenaan of rondom groeien;
- c) veel bloeiende planten in de omgeving, waarbij Knoopkruid en Rode klaver van groot belang is;
- d) veel verschillende soorten grassen als waardplant voor de rupsen;
- e) er is voldoende beschutting voor vlinders tegen de wind;
- f) er is afwisseling in hoogte en structuur van de vegetatie.

Deze informatie had ik ontvangen van Anthonie Stip die stage loopt bij de Vlinderstichting, en zich vooral bezig houdt met onderzoek naar argusvlinders. Aan al deze eisen wordt voldaan bij de terreinen in de buurt van Hansweert. Opvallend zijn vooral de verticale structuren die te vinden zijn op het voormalige sluiscomplex bij Hansweert. Gelukkig had ik die middag mijn camera bij me, zodat ik hiervan veel foto's kon maken. In het gebied Binnenhaven zijn nogal wat kademuurtjes intact gebleven die wellicht een belangrijke functie vervullen in het leven van argusvlinders.

's Avonds heb ik meteen een mail verstuurd naar de kartrekkers van "Op de bres" en naar Anthonie:

Jammer dat het vandaag nog geen vlindertelweekend was voor de argusvlinders..... Vanmiddag ben ik namelijk op zoek geweest naar o.a. deze soort. Ik denk dat ik een belangrijk bolwerk van de argusvlinder wel gevonden heb: langs de dijken bij Hansweert ten westen van de sluizen heb ik tussen de 40 en 50 argusvlinders geteld!! Voornamelijk mannetjes die rondvlogen, op zoek naar vrouwtjes. Die waren er nog niet veel, komen hopelijk er ook nog bij. 'k Heb nog nooit zoveel argusvlinders in 1 middag zien vliegen! Groeten, Henk.

Anthonie mailde meteen de volgende dag:

Ha Henk, dat is een geweldige waarneming, zeg! En dan meteen 40-50 vlinders, met recht een bolwerk te noemen. Het is nu erg interessant om die populatie te volgen. Als er straks wat meer vrouwtjes zijn, kun je ze volgen en tien tegen een dat je dan ei-afzet ziet. Ik zag het zelf afgelopen zaterdag ook onder m'n neus gebeuren. Ik ben heel benieuwd op welke plekken dat de eitjes nu afgezet worden, want er zijn aanwijzingen dat de vrouwtjes voor het nageslacht van de eerste generatie wat minder kieskeurig zijn dan voor het nageslacht wat de winter door moet (lees: niet noodzakelijkerwijs bij snel opwarmende verticale structuren). Heb je toevallig ook een foto van de plek waar je de argussen vond? Leuk dat je dit laat weten, houd me op de hoogte! Hartelijke groet, Anthonie

Na het opsturen van de nodige foto's mailde Anthonie:

Bedankt voor de foto's, het ziet er uit als een heel erg veelbelovend gebied! Er is prima leefgebied voor rupsen (betonnen structuren, trappen, hekken) en vlinders beschikbaar. Is trouwens recent de vegetatie bij de trap op de dijk gestoord? Het ziet er een stuk korter uit en ook meer open plekken. Ideaal voor argussen.

Wat betreft het beheer: als je er iets over kunt achterhalen (hoe het bijvoorbeeld beheerd wordt), dat lees ik heel graag. Relevant ook voor het beschermingsplan. Waarschijnlijk is het maaien nog niet eens zo heel slecht, als het maar niet overal tegelijk gebeurt. Je zou dus aan de beheerder voor kunnen stellen om gefaseerd te maaien. Dat kan op verschillende manieren, bijvoorbeeld door niet overal het dijktalud in 1x te maaien, of op het dijktalud stroken te maaien en ook een deel laten staan. Tijdens de volgende maaibeurt kunnen dan de stukken die in ronde 1 zijn blijven staan worden gemaaid.

Heb je overigens het bloembezoek nog genoteerd? Ik zag al een paar foto's van bloembezoeken voorbij komen. Dat lijkt me ook nuttige informatie voor jullie Zeeuwse beschermingsplan.

Ik kan jullie nog wel melden dat de plek die Henk heeft ontdekt voor dit moment de grootste populatie van de voorjaarsgeneratie in Nederland is.

Waarschijnlijk volgen nog op een paar andere plekken zulke aantallen (Zeeland is warmer en dus zijn de argussen er vroeger), maar veel plekken zijn dat echt niet. Het is dus echt bijzonder.

Hartelijke groet, Anthonie.

Zo is mijn enthousiasme ontstaan voor dit argusvlinderbolwerk van Zeeland. Het argusvlindertelweekend van 17/18 mei stond voor de deur, maar inmiddels wist ik dat dit bolwerk meer onderzoek vereiste. Dat heeft ertoe geleid dat ik meteen contact heb opgenomen met de gemeente Reimerswaal en met Rijkswaterstaat als de voornaamste beheerders in dit gebied. Die wisten natuurlijk ook niet af van het bestaan van deze argusvlinderpopulatie. Ze wilden wel graag informatie ontvangen. Ik heb ze ons actieplan "Op de bres voor de Zeeuwse zes" toegezonden en informatie over het argusvlindertelweekend.

Tijdens het telweekend hebben Piet Jopse en Mineke de Feiter dit gebied bij Hansweert en ook bij Kruiningen voor hun rekening genomen om te inventariseren. Dat leverde opnieuw grote aantallen argusvlinders op, zowel aan de oostkant als aan de westkant van het sluisencomplex. Dit heeft er toe geleid dat Anthonie Stip begin juni speciaal naar dit gebied gekomen is om nader onderzoek te doen. Een lijstje met habitateisen voor de argusvlinder werden 'getoetst' op een aantal locaties met en zonder argusvlinders. Ons bolwerk leek daarvoor erg geschikt. Gelukkig was ook een beleidsmedewerker van de gemeente Reimerswaal in de gelegenheid om hierbij aanwezig te zijn, zodat we op 4 juni j.l. dit gebied hebben bezocht. Helaas viel er die dag heel veel regen, maar dat stond het onderzoek niet in de weg. We vonden natuurlijk geen vlinders, want de eerste generatie argusvlinders was inmiddels verdwenen. Ook rupsen werden nog niet aangetroffen, hoewel er genoeg plekjes aan te wijzen waren waar ze zouden kunnen zitten.

Na dit bezoek bleek dat ook het Waterschap Scheldestromen hier een partij is die op de hoogte gebracht moest worden. Ook aan hen heb ik informatie gezonden. Tevens wilde ook Stichting Landschapsbeheer Zeeland betrokken worden bij het beheer. Zo ontstond er een netwerk van instanties die allemaal

geïnformeerd zijn over het argusvlinderbolwerk bij Hansweert. 'k Had niet verwacht dat een bezoekje op 5 mei tot dit resultaat zou leiden. En we waren nog maar net een maand verder.

Het mooie is dat je op een heel andere manier bezig bent met het kijken naar vlinders. Je gaat je veel meer verdiepen in een bepaalde soort. Welke eisen stelt de argusvlinders aan zijn omgeving? Lukt het om rupsen op te sporen? Waar zitten die met name, en waarom juist op die plek? Hoe lang ongeveer duurt het rupsenstadium? Lukt het om poppen van de argusvlinder te vinden? Waarom zitten op andere plaatsen in Zeeland weinig of geen argusvlinders? Al met al ligt er genoeg *werk voor de komende jaren* om op deze vragen antwoorden te krijgen. Ons actieplan is daarbij een goede aanzet. Hopelijk kan dit argusvlinderbolwerk behouden blijven voor Zeeland.

Eerste Landelijke Telweekend Argusvlinder 17 en 18 mei

Angelique Belfroid

Als een van onze Op de Bres voor de Zeeuwse 6-soorten besteden we als VLZEE extra aandacht aan onder meer de Argusvlinder. Niet ten onrechte, want de aantallen van deze soort zijn de afgelopen 10 jaar in onze provincie meer dan gedecimeerd. Deze trend speelt zich echter niet alleen in onze provincie, maar ook landelijk. De Argusvlinder, die in het midden van de jaren 1990 in grote delen van Nederland nog erg algemeen was, lijkt op veel van zijn oorspronkelijke vliegplaatsen zelfs geheel verdwenen, zoals op de hoge zandgronden van de Veluwe, Brabant, Limburg en Drenthe. Ook in Groot-Brittannië, Vlaanderen, Frankrijk en Duitsland is sprake van een sterke terugloop van de populatie. Reden voor ook de Vlinderstichting om de komende tijd extra aandacht te geven aan deze soort met als doel een aanpak te vinden om deze soort voor ons land te behouden.

In het weekend van 17 en 18 mei organiseerde De Vlinderstichting het Landelijk Telweekend Argusvlinder. Doel daarvan was om beter inzicht te krijgen in de huidige verspreiding van de argusvlinder in ons land. Dit weekend viel precies in de top van de vliegperiode van de voorjaarsgeneratie, die overigens dit jaar wat eerder was dan in voorgaande jaren. De leden van de Vlinder- en Libellenwerkgroep hebben zeker hun steentje bijgedragen!

Hoe en waar is geteld?

De telsystematiek was uitermate simpel en voor iedereen te doen.

1. Iedereen die wilde meedoen koos zelf een of meer locaties of kilometerhokken¹ en heeft deze onderzocht op de aanwezigheid van Argusvlinders, maximaal 1 uur per hok. Het aantal Argusvlinders werd

¹ Een kilometer hok is een hok van 1 x 1 km gespecificeerd in de Topografische inventarisatieatlas voor flora en fauna van Nederland.

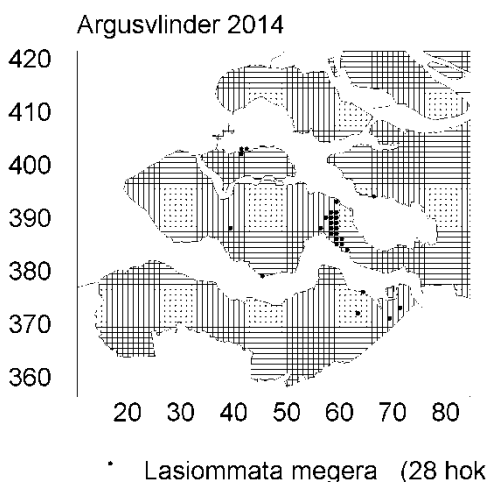

genoteerd en waar mogelijk een onderscheid gemaakt naar geslacht. Man en vrouw argusvlinder zijn eenvoudig te onderscheiden in het veld. Het mannetje heeft een brede, donkerbruine geurstreep over de bovenkant van de voorvleugel. Bij het vrouwtje ontbreekt deze streep. Door sommigen is ook bloembezoek (bloemsoort of alleen kleur) genoteerd, anderen hebben foto's gemaakt van de omgeving. Allemaal zeer waardevolle gegevens. Het allerbelangrijkste echter zijn de nulwaarnemingen, dus de locaties waar wel is gezocht maar waar geen Argusvlinders werden gezien! Deze zeer waardevolle nulwaarnemingen zijn helaas niet door te geven via databases zoals waarneming.nl, maar voor de VLZEE en voor de Vlinderstichting wel zeer belangrijk.

Er is natuurlijk vooral gezocht op locaties waar Argusvlinders te verwachten vielen. Argusvlinders kiezen bij voorkeur droge en stenige gebieden zoals dijken, halfverharde wegen en paadjes, halfnatuurlijke graslanden, industrieterreinen en vergelijkbare locaties. Ook is gezocht op vroegere vliegplaatsen van de Argusvlinder, zoals dijken Noord-Beveland, langs het kanaal door Walcheren, en de dijk bij Saefthinge.

Resultaten

Ruim 30 mensen van onze Vlinderwerkgroep, en anderen, hebben een of meer kilometerhokken geteld. Iedereen heeft kunnen genieten want het was prachtig vlinderweer, en er zijn ook veel vlinders gezien. Maar helaas hebben weinig mensen Argusvlinders gezien. In totaal 92 Argusvlinders zijn waargenomen voor de hele provincie. Hiervan vlogen er 77 bij het sluisencomplex van Hansweert en de kanaalzone door Zuid-Beveland, waarmee dit een absoluut bolwerk is voor de Argusvlinder in Zeeland. Henk Wagenaar schrijft elders in deze Prikkebeen meer over deze locatie. Dit betekent dat slechts 15 Argusvlinders elders verspreid over de hele provincie werden gezien. Dat laatste is wel ontmoedigend laag, maar aan onze inzet

heeft t niet gelegen! Hopelijk geldt dit alleen voor de voorjaarsgeneratie en doet de zomergeneratie het beter.

Een paar vermeldenswaardige waarnemingen zijn de volgende:

Op Schouwen-Duiveland werd bij de Ouwkerkse krekken door Hans de Bruijn in 2013 nog een gezonde zomerpopulatie van 8 Argusvlinders gevonden. In het voorjaar van 2014 werd op heel Schouwen-Duiveland geen enkele vlinder waargenomen, ook niet bij de krekken. In totaal werden 31 locaties hier bezocht.

Op Neeltje Jans werden evenmin Argusvlinders aangetroffen, hoewel dit in theorie een zeer geschikte vliegplaats voor de soort lijkt te zijn.

Langs de dijken aan de noordkant van Noord-Beveland zijn slechts 3 vlinders gezien. Dit is tamelijk weinig voor een locatie die als bolwerk van de Argusvlinder geldt.

Op het Sloe industriegebied is 1 vlinder gezien, op Walcheren zelf 0. In totaal werden op Walcheren 15 locaties onderzocht, waaronder het kanaal door Walcheren en de omgeving van Fort Rammekens, beiden potentieel zeer geschikte gebieden.

Wel zijn 2 vlinders gezien bij Fort Ellewoutsdijk (Zuid-Beveland), wat ook geldt als een zeer geschikte locatie voor de soort en in de Scherpenissepolder op Tholen werden nog 2 individuen waargenomen.

In oost Zeeuws-Vlaanderen zijn 130 locaties onderzocht, wat, ondanks deze enorme inspanning van Joop de Bakker, Alex Wieland en Eddy Taelman, resulteerde in slechts 6 vlinders.

Landelijk

Landelijk zijn circa 470 kilometerhokken verspreid over het hele land onderzocht op de argusvlinder. In totaal zijn ruim 1400 argusvlinders geteld. Zo goed als allemaal zijn ze in het westen van Nederland gezien.

Het is opvallend dat veel argusvlinders zijn waargenomen in vochtige gebieden, bijvoorbeeld in de laagveengebieden van Holland en Utrecht. Ook werden argusogen verspreid over de provincie Friesland geteld, maar met name langs de kust en rond de Friese meren. In Overijssel werd de argusvlinder in het westelijk deel van de provincie op een paar plekje gezien, terwijl bijvoorbeeld Twente leeg bleef. In het Gelderse rivierengebied zitten argusvlinders alleen nog in het westen, bijvoorbeeld in de regio Culemborg. In het Limburgse heuvelland werd de soort nog op een paar plekken gezien, maar ook hier lijkt het toch minder te worden. In Brabant beperkte de argusvlinder zich tot de omgeving van de Biesbosch, een enkel exemplaar in de Moerputten en het uiterste noordwesten van de provincie in de omgeving van Steenberg. Tenslotte werden er ook argusogen gezien op de Hoekse Waardse klei en in de duinen van Zuid- en met name de Kennemerduinen in Noord-Holland.

Aandacht in de media

Het telweekend van 17 en 18 mei heeft niet alleen geresulteerd in een goed overzicht van de verspreiding van de voorjaarsgeneratie van de Argusvlinder in Zeeland en landelijk, maar ook flink wat aandacht gekregen in de media. In de PZC en andere dagbladen van de Wegener groep stond op 16 mei een 2-pagina breed artikel over het verdwijnen van de soort. Ook Omroep Zeeland besteedde op 18 mei aandacht aan de Argusvlinder, zie http://www.omroepzeeland.nl/nieuws/2014-05-18/681706/op-zoek-naar-argusvlinder-zeeland#.U8kl1vl_uQ4 of zoek bij uitzending gemist van Omroep Zeeland op "Argusvlinder".

Hoe nu verder?

Terwijl ik dit schrijf wordt druk gewerkt aan de voorbereiding van een tweede telweekend op 9 en 10 augustus, die zich richt op de zomergeneratie. Een van de theorieën is dat de zomergeneratie meer 'uitvliegt' dan de voorjaarsgeneratie. We hopen dan ook op weer een net zo'n mooie opkomst als bij het eerste telweekend, en natuurlijk op geschikt weer om te tellen. Tenslotte iedereen van harte bedankt voor alle inspanningen en het doorgeven van alle (nul-) waarnemingen.

Het beheer van argusvlinderleefgebied

Anthonie Stip, De Vlinderstichting

De argusvlinder *Lasiommata megera* is een cultuurvolgende vlindersoort. Hij leeft in graslanden, per definitie een ecosysteem dat afhankelijk is van menselijke ingrijpen. Maar lang niet elk grasland is geschikt voor de argusvlinder. De soort is namelijk best kieskeurig. Hoe ziet het leefgebied van de argusvlinder eruit en hoe gebruikt een argusvlinder het? En hoe kun je dat het beste beheren? In dit artikel een overzicht van de huidige kennis.

Argusvlinder – koningin van de weide

Dat de grutto, de koning van de weide, het niet goed doet in ons land, is algemeen bekend onder natuurminnend publiek. Maar dat de argusvlinder het nog veel slechter vergaat, dringt pas langzaamaan door. Ging de grutto sinds 1992 met 49% achteruit, de argusvlinder leverde in diezelfde tijd 98% in. Een drastische afname. De Vlinderstichting gaat echter niet bij de pakken neerzitten. In de afgelopen maanden is het Soortbeschermingsplan Argusvlinder opgesteld (Stip et al. 2014). In dit document is alle bestaande kennis over de argusvlinder samengevoegd. Zo worden de ecologie van de soort en de problemen waarmee hij te maken heeft uitgebreid beschreven. Gebaseerd op deze kennis zijn kansen, maatregelen en acties voor bescherming van en onderzoek aan de soort geformuleerd. Daar gaat De Vlinderstichting vanaf deze zomer mee aan de slag. En wat blijkt? Een goed beheer is het halve werk.

Kenschets van een zonzonbidder

Figuur 1: De argusvlinder is een warmteminnende vlindersoort die veel aan te treffen is op snel opwarmende structuren, zoals hier een vrouwtje op wat stenen. Foto Anthonie Stip

Voordat we inzoomen op het beheer van argusvlinderleefgebied, schets ik eerst iets over de vlinder zelf. Bij uitstek een warmteminnende soort, zo kan de argusvlinder getypeerd worden. Hij leeft in bloemrijke graslanden die rijk zijn aan variatie: in vegetatiehoogte, -bedekking en ruimtelijke structuur. De voorkeur gaat dan ook uit naar graslanden met een open structuur, waarin grassen niet perse dominant zijn en er volop ruimte is voor allerlei soorten kruiden. Bijgevolg is er enorme variatie in vegetatiehoogte en een warm microklimaat. Liefst is er ook wat kale grond aanwezig: een molshoop, mierenbult of paadje gecreëerd door lopend vee, wandelaars of machines. Surrogaten van kale grond voldoen ook: asfalt, stenen of zelfs gemaaid gras (Figuur 1). De vlinders gebruiken deze plekjes in het landschap om op te warmen. De mannetjes gebruiken het – afhankelijk van weercondities – als standplaats van hun territorium. Ze zitten op de grond, meestal goed gecamoufleerd met gesloten vleugels, en vliegen vanaf de kale plek zo nu en dan een kort rondje. Soms eindigt dat territoriumvluchtje op een volgend stukje kale grond, maar geregeld keren ze naar dezelfde plaats terug. Veel vlinderaars zullen beamen dat ze argusvlinders – al dan niet opgejaagd – vanaf een stukje kale grond hebben zien *opvliegen*. Een argusvlinder vliegt in de regel niet zomaar langs, zoals een koolwitje of kleine vos dat wel doen, nee ze worden ‘opgestoten’. Vogelaars zullen er iets van het gedrag van het bokje in kunnen herkennen.

Brood en spelen

Figuur 2: Volwassen argusvlinderrups. Kenmerkend zijn de behaarde, groene kop, de lichtgele streep over de zijkant van het lichaam en de groene staartjes aan het achterlijf. Foto Anthonie Stip.

Is de argusvlinder daarmee een moeilijk waarneembare soort? Zeker niet. En zoals voor eigenlijk alle vlindersoorten geldt, maakt het tijdstip van de dag in combinatie met weercondities erg uit of je de vlinder tegenkomt. In de ochtend - of beter gezegd: vanaf het moment op de dag dat de zon voor het eerst enige tijd schijnt – zijn argusvlinders relatief makkelijk foeragerend te zien. Ze drinken nectar op enkele tientallen verschillende plantensoorten, waarbij enkele soorten met violette bloemen

vaak worden gebruikt: knoopkruid, distels, rode klaver, vlinderstruik en grote kattenstaart (Stip et al. 2014). De keuze voor een plantensoort hangt echter voor een groot deel af van de bloembeschikbaarheid. Na enige tijd foerageren bezetten de mannetjes hun territorium en gaan de vrouwtjes huns weegs. Nadat ze gepaard zijn leven ze wat meer teruggetrokken dan de mannetjes. Vrouwtjes zetten de eitjes af op diverse grassoorten (en de soort maakt niet zoveel uit) en moeten tussentijds geregeld nieuwe krachten opdoen – nectar drinken dus. Als je weet hoe een vlinder zich gedraagt als zij eitjes gaat afzetten, kun je ei-afzet best wel eens tegenkomen in het veld. Het vrouwtje fladdert snel met de vleugels en lijkt naar iets op zoek. Zij zoekt naar een speld in een hooiberg, naar dat ene plekje dat zij geschikt acht voor haar kroost. Ze vliegt van graspol naar graspol en zit geregeld even stil. Op zulke momenten ‘toetst’ het vrouwtje een potentiële plek. Voldoet deze aan haar eisen, dan kromt zij snel haar achterlijf en legt één eitje. In een seconde of twee is dat gebeurd. Ze vliegt op en vervolgt haar zoekgedrag, op zoek naar andere plekjes voor volgende eitjes. Er wordt altijd maar één eitje tegelijk afgezet, laag in de vegetatie. Vaak is er aardig wat dood plantenmateriaal aanwezig op de plek van ei-afzet. Als je er de tijd voor hebt, is het prachtig om je zo te verdiepen in het gedrag van een soort.

Verticale structuren

De plaats van ei-afzet is een cruciaal punt in de ecologie van elk insect. Maar bij de argusvlinder komt het wel erg nauw. Temperatuur lijkt voor een argusvlindervrouwtje een belangrijke leidraad. In overgrote meerderheid worden eitjes namelijk afgezet bij verticale structuren. Dat kan van alles zijn, maar meestal is het een stenen muurtje, een stenen trap, een houten paal of

hek, een vangrails of zelfs een prullenbak. Dergelijke structuren worden vaak omzoomd door grassen en daarop wordt het eitje gelegd. Waarom is voor mevrouw argus een verticale structuur een vereiste in het voortplantingshabitat? Volgens de huidige inzichten is dat om redenen die met temperatuur te maken hebben. Verticale structuren warmen sneller op en stralen lange tijd warmte uit: ze bufferen temperatuurverschillen. Niet zozeer de eitjes, maar de rupsen hebben die temperatuurbuffering nodig, voornamelijk in de winter. De argusvlinder overwintert namelijk als halfvolwassen rups (Figuur 2). In een open grasland, tussen de grassprietten, kan het in de winter al snel vriezen. Met een 'straalkachel' naast een graspol worden dergelijke extremen echter sterk gereduceerd. Omon (2012) toonde al aan dat bij vijf graden vorst het direct naast een muurtje gewoon boven nul was. En dat houdt de rupsen gedurende de winter op de been. Hoe het mechanisme precies werkt en wat bijvoorbeeld de rol van vocht en luchtvochtigheid is, daar kunnen we op dit moment alleen naar gissen. Overigens heeft de verticale structuur ook voor een argusvlinderpop een functie: de rupsen verpoppen namelijk vastgehecht aan de structuur. Zo blijkt een stenen muur in alle levensstadia van een argusvlinder van cruciaal belang. De Engelse naam Wall brown is eigenlijk heel veelzeggend.

Leefgebied onder druk

Figuur 3: Argusvlinderleefgebied in de Yerseke Moer bij de Breedsendijk. Foto Anthonie Stip.

Uit het bovenstaande blijkt wel dat de argusvlinder een 'kieskeurigerd' is. Het warme microklimaat, de verticale structuren, bloemrijkdom, variatie in vegetatiehoogte en –structuur en kale grond, dat zijn factoren die in maar heel weinig graslanden nog bij elkaar voorkomen. Enkele decennia geleden waren dergelijke graslanden veel wijder verspreid, maar door ondermeer stikstofdepositie, verdroging en ook gewoon het omzetten van bloemrijke graslanden in andere bestemmingen, is de kruidenrijke weide steeds meer onder druk komen te staan. Je kunt dus gerust stellen dat argusvlinderleefgebied in ons land zeldzaam geworden is (Figuur 3). Het is een van de redenen waarom de argusvlinder tanende is in ons land. Maar er zijn ook volop kansen. Argusvlinders komen namelijk veel voor in bermen langs wegen en wateren en op dijken. Wanneer in dergelijke terreinen in het beheer rekening wordt gehouden met de wensen van de argusvlinder, kan er veel worden bereikt op het gebied van bescherming.

Vertaalslag naar beheer

Op basis van de ecologische kennis over de argusvlinder, doe ik een aantal voorstellen voor het beheer van argusvlinderleefgebied. Beheerders doen er goed aan om in het leefgebied van de argusvlinder te streven naar:

- a) variatie in de vegetatiehoogte;
- b) een open vegetatiestructuur, leidend tot een warm microklimaat;
- c) een maximaal aanbod van bloeiende nectarplanten gedurende mei-september;
- d) behoud van kleine topografische hoogteverschillen en verticale structuren in een terrein.

In het soortbeschermingsplan argusvlinder heb ik een aantal aandachtspunten voor argusvlinderbeheer benoemd en geïllustreerd met een praktijkvoorbeeld rondom de beheermaatregel maaien. Het staat samengevat in Tabel 1.

Tabel 1: Aandachtspunten voor succesvol argusvlinderbeheer, met praktijkvoorbeelden bij de beheermaatregel maaien.

Aandachtspunt	Praktijkvoorbeeld maaibeheer
Fasere werkzaamheden in ruimte en tijd	Graslanden en bermen worden vaak in juni en september voor 100% gemaaid. Daarmee raakt in één klap het nectarhabitat of voortplantingshabitat ongeschikt. Fasering kan dit probleem voorkomen. Tijdens elke maaibeurt wordt 90% gemaaid en blijft 10% staan. Elke maaibeurt blijft op een andere locatie 10% van de vegetatie staan. Zorg er wel voor dat rond verticale structuren geen verruiging optreedt.

Timing maaibeheer	Voor argusvlinders kan maaibeheer het beste gefaseerd (!) gebeuren ten tijde van de vliegtijd. Het adulte stadium is de enige waarin de argusvlinder een maaimachine kan ontwijken. De eerste maaibeurt vindt, afhankelijk van de piek van de vliegtijd, vanaf eind mei plaats. De tweede maaibeurt is mogelijk vanaf half augustus tot uiterlijk half september.
Tegengaan verruiging verticale structuren (Figuur 4)	Verticale structuren vormen essentieel voortplantingshabitat voor de argusvlinder. Op grassen rond de structuur worden eitjes afgezet en leven de rupsen. Poppen zijn te vinden op de structuren zelf. Om verruiging van de structuren tegen te gaan dienen ze minimaal tweemaal per jaar gevrijwaard te worden van vegetatie door rond de structuur te maaien. Timing: half mei en begin augustus, flexibel afhankelijk van de piek van de vliegtijd. Maai niet meer rond structuren als de argusvlinders al uitgevlogen zijn. Dat leidt namelijk tot hoge mortaliteit onder eitjes of rupsen.
Creëren van kale grond	Door tijdens het maaien af en toe iets dieper te maaien, ontstaan kleine plekken met kale grond. Deze plekken hebben een essentiële functie in territoria van mannetjes en als opwarmhabitat voor de vlinders.

Kleinschaligheid in het beheer essentieel

Figuur 4: Verruiging van verticale structuren is overal in het leefgebied van de argusvlinder een probleem. Zo raakt het voortplantingshabitat ongeschikt. Foto Anthonie Stip.

Daarmee is nog niet alles gezegd over het beheer van argusvlinderleefgebied. Graslanden zijn ontstaan dankzij eeuwenlang intensief menselijk ingrijpen (Poschlod et al. 2009). Voor hun voortbestaan zijn graslanden dus afhankelijk van menselijk beheer. Sinds het begin van de 20^e eeuw is het menselijk ingrijpen in graslanden echter sterk van aard en intensiteit gewijzigd door de opkomst van kunstmest, machines en schaalvergroting van eigendom en daarmee ook van beheeringrepen. Hierdoor is een kleinschalige mozaïek verloren gegaan, variatie die juist voor veel soorten planten en dieren noodzakelijk is. Kenmerkend was dat iedere eigenaar het beheer op zijn eigen manier uitvoerde. De ene boer begraaude met schapen, geiten en varkens, de andere gebruikte het grasland als hooiland in juni, een volgende hooide in juni en september (Poschlod et al. 2009). Die variatie zorgde ervoor dat soorten op kleine ruimtelijke schaal altijd wel ergens hun levenscyclus succesvol konden voltooien. De Vlinderstichting pleit er niet voor om met het beheer van graslanden terug te gaan in de tijd. Wel raden wij aan om de kleinschaligheid van het beheer en flexibiliteit die aangepast is op lokale omstandigheden weer in het graslandbeheer in te brengen. Kleinschaligheid van het beheer kan bereikt worden door grasland in kleinere oppervlakten te maaien. In wegbermen kan dat praktisch betekenen dat de helft van de wegberm blijft staan, of dat de wegberm in trajecten van bijvoorbeeld 0.5 km afwisselend wel en niet gemaaid worden. Uiteraard brengt dergelijk beheer extra kosten met zich mee, maar alternatieve bestemmingen voor het maaisel hebben potentie om de kosten te drukken. Kleinschalige variatie kan eveneens bereikt worden door het toepassen van alternatieve vormen van begrazing in graslanden, bijvoorbeeld met paarden of ganzen.

Aan de slag

Gewapend met deze kennis gaan wij de boer op om het gesprek aan te gaan met beheerders en terreineigenaren. Denk aan provincies, waterschappen en gemeenten, maar ook Rijkswaterstaat. In Zeeland is er rond het bolwerk in Hansweert al goed overleg gaande over het beheer van de dijken en graslanden rondom het sluizencomplex (zie Wagenaar 2014, dit nummer). De Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland is daarin een belangrijke partij. Ik hoop en verwacht dat de werkgroep op meer plekken waar de argusvlinder nog voorkomt in de provincie, het gesprek met de terreineigenaren aangaat. Het actieplan 'Op de bres voor de Zeeuwse zes' en het soortbeschermingsplan argusvlinder kunnen daarbij belangrijke leidraden zijn. Dat alles doen we om de argusvlinder in Zeeland en de rest van Nederland te behouden, en waar mogelijk zelfs leefgebied en populaties uit te breiden. Helpt u mee?

Literatuur

Omon B. (2012). Argusvlinderrupsen in de Krimpenerwaard. Vlinders 3 2012: 6-8.

Poschlod P., Baumann A. & P. Karlik (2009). Origin and development of grasslands in

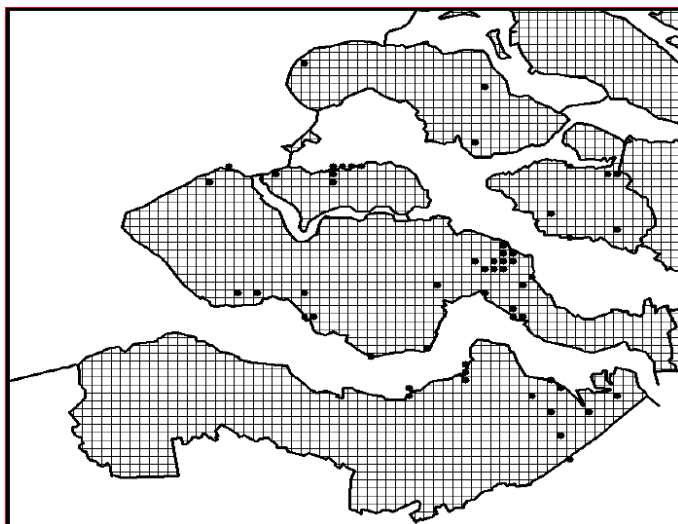
Central Europe. In: Veen P., Jefferson R., de Smidt J. & J. van der Straaten. Grasslands in Europe of high nature value. KNNV Publishing, Zeist, The Netherlands. Pp 15-25.
Stip A., WallisDeVries M.F. & B. Omon (2014). Soortbeschermingsplan Argusvlinder. Rapport SV2014.06. De Vlinderstichting, Wageningen.
Wagenaar H. (2014). Argusvlinderbolwerk rondom Hansweert. (zie bovenstaand artikel)

Argusvlinder - Jaarverslag 2013

Angelique Belfroid

Verspreiding

In 2013 waren waarnemingen afkomstig uit bijna de hele provincie. In het gebied rond de Kappelse en Yerseke Moer (tot soms wel 10 waarnemingen in 1 hok) werden de meeste vlinders waargenomen, waar de soort in 10 kilometerhokken werd aangetroffen. Daarnaast werden meerdere vlinders aangetroffen langs de noordkant van Noord-Beveland (max 8), bij de Ouwkerkse krekken (max 8), bij Fort Ellewoutsdijk en Omgeving Kruiningen (voormalige veerhaven/Den Inkel, max 12) en Wemeldinge ingang kanaal (max 12) op Zuid-Beveland, bij Kloosterzande en Saefthinge in Zeeuws-Vlaanderen en op Tholen bij het Stinkgat en de Kettingdijk. In totaal werden uit 55 kilometerhokken argusvlinders gemeld, tegenover 29 in 2012. Op het Schouwse deel van Schouwen-Duiveland, Neeltje Jans, Walcheren, Sint-Philipsland en West Zeeuws-Vlaanderen zijn geen of nauwelijks Argusvlinders gezien.

Fenologie

In 2013 werd de eerste argusvlinder al gezien op 11 april. Dat is normaal voor de soort, waarvan eerste waarnemingen meestal ergens in de tweede helft van april of begin mei worden gedaan. In 2014 werd de eerste waarneming gedaan op 23 april (bron: waarneming.nl), dit ondanks de zachte winter.

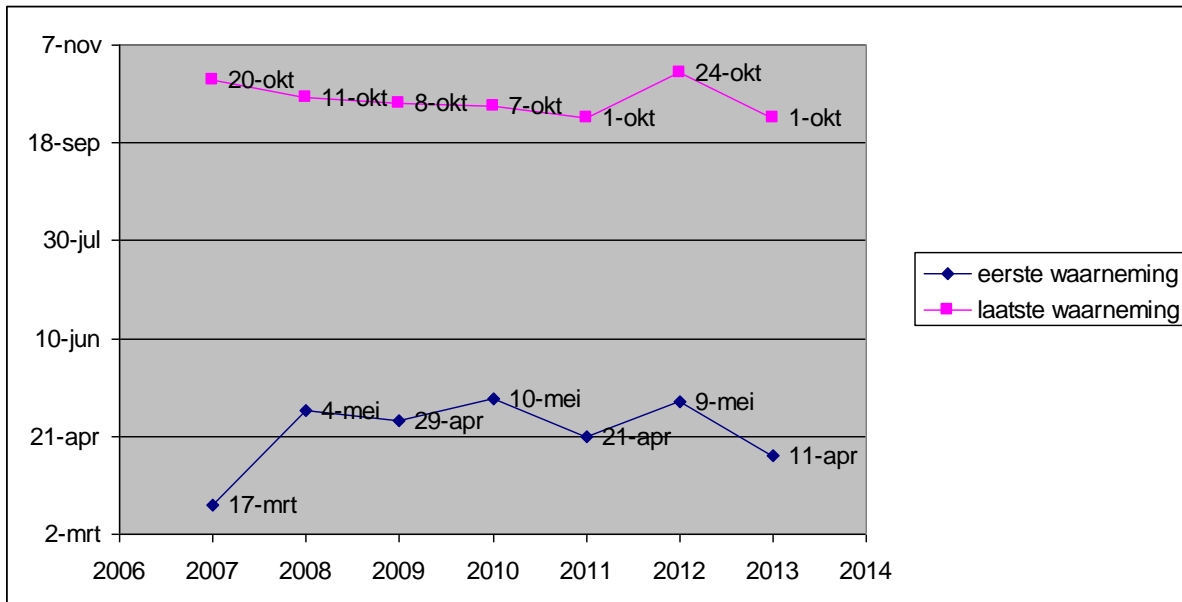
Begin juni viel de piek van de eerste generatie, begin augustus

was de tweede piek. Op 1 oktober 2013 werden de laatste argusvlinders van dat jaar aangetroffen in Zeeland. Zoals onderstaande figuur laat zien vliegen Argusvlinders tot soms ver in oktober.

Het aantal vindplaatsen en exemplaren lag beduidend hoger dan in 2012, namelijk 188 ex op 86 vindplaatsen tegen 46 op 38 vindplaatsen. Het aantal vlinders per vindplaats is ook hoger, van 1.2 in 2012 tot bijna 2.2 in 2013. Het zal interessant zijn om te zien of deze trend zich voortzet.

2010		2011		2012		2013	
Aantal vpl	Aantal ex	Aantal vpl	Aantal ex	Aantal vpl	Aantal ex	Aantal vpl	Aantal ex
51	87	60	83	38	46	86	188

Type locatie en vliegomstandigheden

De plaatsen waar Argusvlinders werden gezien lagen langs de dijken aan de randen van eilanden maar ook dijklichamen midden in eilanden. Henk Wagenaar zag bij Yerseke en de Kapelse Moer dat stukken van de dijk die in de zon en uit de wind lagen en een gevarieerde begroeiing met bloemen en grassen hadden veel Argusvlinders trekken. De begroeiing was ongeveer 40 cm. Ook landweggetjes en bij houtstapels werden in die omgeving veel Argusvlinders aangetroffen, met een variatie in hoogte begroeiing en ook de aanwezigheid van plaatsen om te zonnen.

In de Vlietepolder, Noord-Beveland, werden de vlinders gezien langs een zuidwaartse gericht dijklichaam met 40 cm hoge begroeiing vnl gras, ongeasfalteerde weg onderlangs, daarlangs ruigte. Bloemen waren oa meidoorn en kleinere planten op het pad. In geen van deze gevallen was sprake van begrazing. De dijk van de Keihoogte op Noord-Beveland naar de vogelkijkhut trekt ook Argusvlinders en wordt daarentegen wel begraasd. Deze dijk is noord-zuid georiënteerd, maar de betonnen toegangstrap ligt pal op het zuiden. Het is juist daar waar de vlinders zitten. Vaker werd specifiek melding gemaakt van een zonnend exemplaar bij een betonnen trap over een dijk.

Wijnand Lammers meldt 5 exemplaren op de Kettingdijk in Tholen. De vlinders maakten daar gebruik van de plagplekken voor de ruige anjer om op te warmen

Een dijklichaam gericht naar het zuiden is vooral met noordenwind relatief

windstil en wordt dan toch snel broeierig. Onder die omstandigheden blijken argusvlinders al bij 14 graden C te vliegen. Op mooie dagen kunnen Argusvlinders van 's ochtends half 9 tot 8 uur 's avonds vliegend worden waargenomen.

Bekend is dat in andere delen van het land argusvlinders specifieke plaatsen zoeken om te slapen. Vaak zijn dit betonnen structuren die snel opwarmen in de ochtendzon. In 2013 is in Zeeland geen aandacht beteed aan dit fenomeen.

Hoe nu verder

Voor 2014 willen we beter in beeld krijgen hoe de verspreiding van de Argusvlinder in Zeeland is, zowel tijdens de voorjaarsgeneratie als tijdens de zomergeneratie die over het algemeen een iets groter gebied lijkt te bestrijken dan de voorjaarsgeneratie. Bij het schrijven van dit verhaal zijn daartoe al de eerste stappen gezet: een telweekend in het voorjaar is achter de rug en een telweekend voor de zomer staat in de steigers.

Verder willen we proberen meer inzicht te krijgen naar wat een locatie geschikt maakt:

Geschikte

waardplanten/afzetmogelijkheid?

Geschikte bloemen?

Voldoende opwarmplekken?

Slaapplekken?

Hierbij kunnen we aanhaken bij de

Vlinderstichting die in 2014 specifiek voor de Argusvlinder een Beschermingsplan opstelt. Henk Wagenaar heeft inmiddels al heel wat informatie hierover verzameld in de kanaalzone door Zuid-Beveland. Ook is hij met de beheerders van dit gebied in overleg om te bezien hoe het beheer voor de soort kan worden geoptimaliseerd. Ook hiervan kunnen we veel leren.

Als al deze informatie aan het einde van het jaar verzameld wordt zullen we heel veel meer weten over de Argusvlinder in Zeeland.

Iedereen van harte dank voor het invoeren en doorgeven van waarnemingen. Ga hier vooral mee door!

Bruin blauwtje - Jaarverslag 2013

André Hannewijk

Eén van de zes dagvlindersoorten waarvoor we in het Zeeuwse op de bres gaan, is het bruin blauwtje. Het bruin blauwtje is in het Zeeuwse te verwarren met het vrouwtje van het icarusblauwtje.

Het wordt dan ook aangeraden mogelijke bruine blauwtjes te fotograferen of eventueel te vangen om de soort te determineren.

Enkele opvallende kenmerken ten opzichte van het icarusblauwtje:

Op de onderkant van de voorvleugel staan geen wortelvlekken, wat deze soort onmiddellijk onderscheidt van het vrouwtje van het icarusblauwtje.

Op de bovenkant van de vleugel staat meestal een volledige rij oranje vlekken langs de achterrand. Deze oranje randvlekken zijn bij mannetjes en vrouwtjes groot en opvallend, evenals de zwarte vlekken op de onderkant van de voorvleugel. De zwarte vlekken op de achtervleugel zijn daarentegen klein.

De voedselplant voor rupsen zijn van de ooievaarsbekfamilie.

Waarnemingen en vliegtijd 2013

In 2013 is gestart met het verzamelen van waarnemingen van deze soort. Waarnemingen werden ingevoerd op de website van www.waarneming.nl. Op de website zijn 285 waarnemingen ingevoerd. Hierbij zaten enkele dubbele waarnemingen.

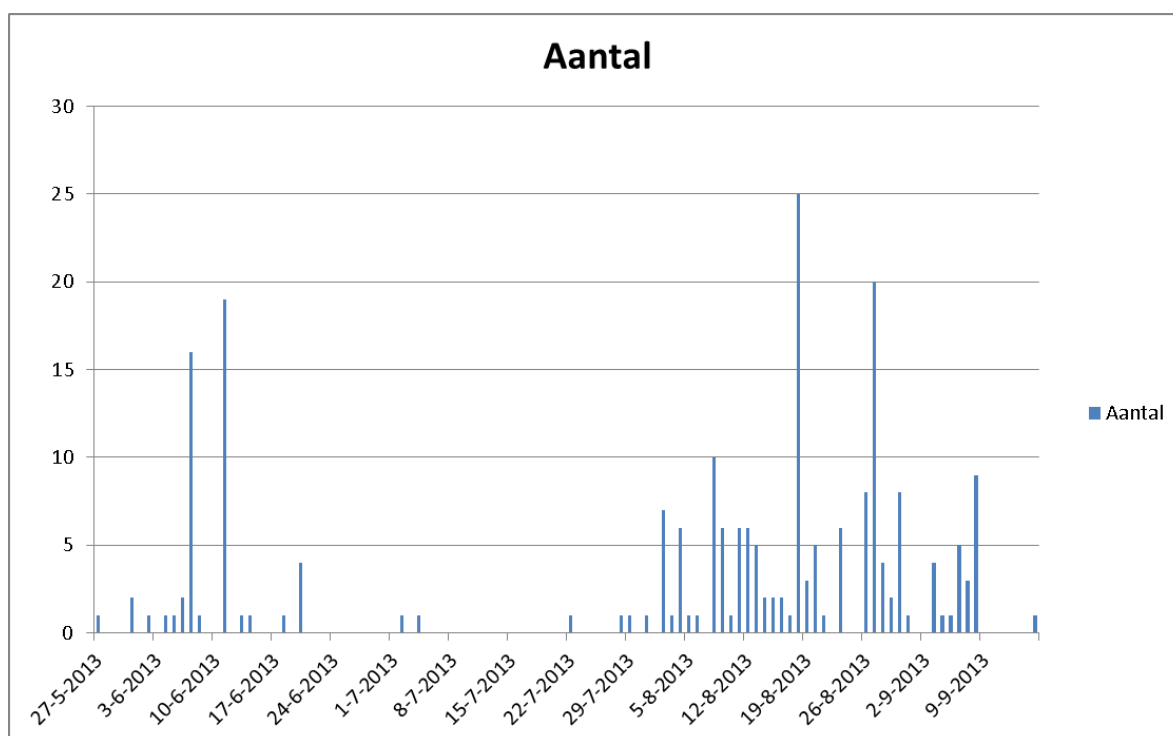
Via info@vlinlibzeeland.nl zijn geen waarnemingen binnengekomen.

De eerste bruine blauwtjes zijn waargenomen op 27-5-2013; 1 ex. Bij Dishoek en op dezelfde dag 1 ex. Bij Koudekerke.

De laatste vlinders van het jaar zijn waargenomen op 7-10-2013 bij Heikant. Hiernaast een verspreidingskaartje van de Zeeuwse waarnemingen.

Opvallend is het groot aantal waarnemingen uit Walcheren, met name uit de duinstrook. Bekend is dat het bruin blauwtje een voorkeur heeft voor duinen en droge zandige graslanden. In het oostelijk Zeeland lijkt de soort schaars.

Uit de dagvlinders van Zeeland blijkt dat het bruin blauwtje in de onderzoeksperiode 1993-2002 in Oost Zeeuws Vlaanderen, noord en midden Schouwen-Duiveland en in de hals van Zuid-Beveland nog redelijk is vertegenwoordigd naast westelijk en oostelijk Walcheren. Op de dijken in de Zak van Zuid-Beveland wordt de soort nog maar zelden waargenomen in tegenstelling tot de zandige dijken ten noordwesten van Wolphaartsdijk.

Het bruin blauwtje vliegt in twee generaties. Uit de waarnemingen 2013 werd bijgevoegde grafiek geproduceerd waarbij de aantallen zijn uitgezet in de tijd. De piek van de eerste vliegperiode ligt hierbij rond 10-6-2013.

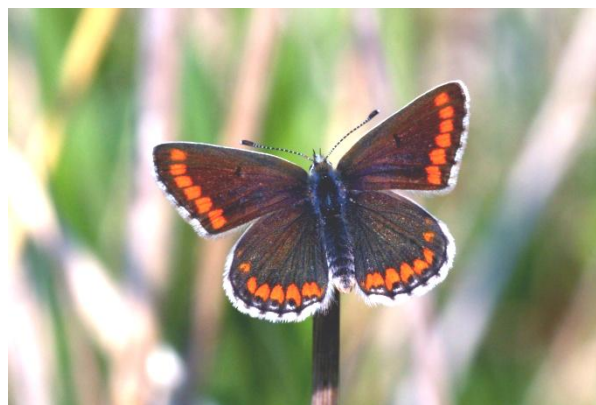
De tweede vliegperiode loopt van begin augustus tot in de eerste week van september. De piek ligt hier in de periode half augustus tot eind augustus. Gemiddeld ligt de eerste vliegperiode rond eind mei. Goed mogelijk dat het koude voorjaar van 2013 hier debet aan is. De tweede piek beslaat een langere periode met de top rond half augustus.

Opvallend

Uit eigen waarnemingen in de beheergebieden van Natuurmonumenten blijkt dat in de natuurontwikkelingsgebieden 'Inlaag 2005' en de 'St. Jacobspolder' de soort voorkomt op de zandige kades die zijn aangelegd rond de zilte overstromingsgraslanden.

Onderzoek en onderzoeksdagen

De komende jaren kunnen worden besteed aan verdere waarnemingen en vliegtijden. Verder zou het interessant zijn te kijken naar de verspreiding van waard en voedselplanten in combinatie met de verspreiding van deze vlindersoort. Voor het tweede projectjaar kunnen we zoeken naar deze soort op de dijken in de Zak van Zuid-Beveland versus de dijken rond Wolphaartsdijk. Ook de zandige delen in natuurontwikkelingsgebieden lijken een interessant studieobject.

Gezien de zachte winter leek het erop dat de eerste vliegperiode van het bruin blauwtje eind mei zou plaatsvinden.

Daarom werd in de **laatste week van mei 2014** een dag gepland om op zoek te gaan naar het bruin blauwtje op de dijken op Beveland.

De tweede onderzoeksperiode **ligt rond half augustus**. Voorstel is om een aantal dijken uit te zoeken en een aantal natuurontwikkelingsgebieden (Zuidkust Schouwen, Zuidrand Zuid-Beveland).

Verder valt de tweede vliegperiode samen met de vliegperiode van de kleine parelmoervlinder. Een combinatie met een onderzoek in het duingebied ligt hier voor de hand.

Een precieze datum voor een onderzoeksdag zal volgen via de mail.

Daarnaast kunnen alle waarnemingen van het bruin blauwtje worden ingevoerd op www.waarneming.nl

Grote vos - Jaarverslag 2013

Jan Goedbloed

Wat zijn we te weten gekomen over de stand van zaken met betrekking tot het onderzoek naar en de bescherming van de Grote vos in het afgelopen jaar?

Waarnemingen in 2013:

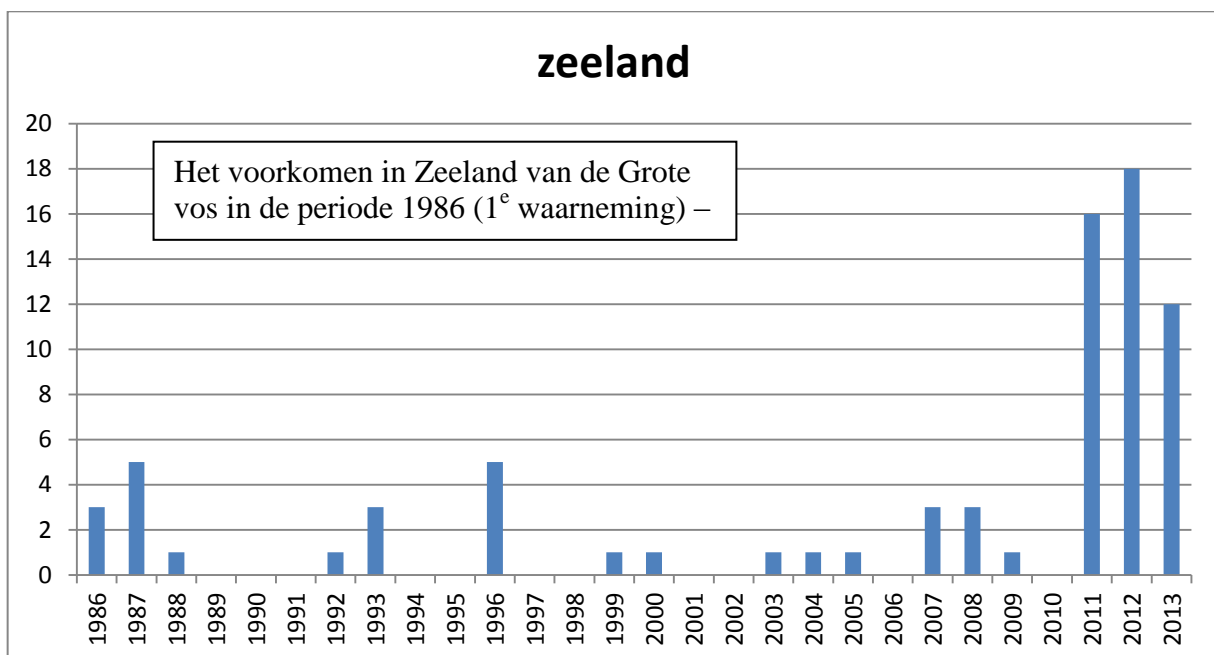
datum	plaats	km-hok	aantal	foto	waarnemer
voorjaar					
7-4-2013	Dishoek, klein vroom	025-389	1	+	J. Goedbloed
8-4-2013	Dishoek, klein vroom	025-389	1		T. Koppejan
13-4-2013	Dishoek, hotelterrein	025-388	1	+	J. Goedbloed
14-4-2013	Dishoek, klein vroom	025-389	1	+	J. Goedbloed, A. Belfroid, K. Mostert
15-4-2013	Dishoek, klein vroom	025-389	1		J. Goedbloed, M. Klootwijk
20-4-2013	Dishoek, klein vroom	025-389	1	+	J. Goedbloed
21-4-2013	Dishoek, klein vroom	025-389	1	+	J. Goedbloed
21-4-2013	Hulst, Koekoeksbloem	063-367	1		E. Bogaert
23-4-2013	Dishoek, Sardijngellaan	025-389	1	+	J. Goedbloed
24-4-2013	Dishoek, dennenbos	025-389	1		J. Goedbloed
25-4-2013	Dishoek, klinkerweg	025-389	1		J. Goedbloed
30-4-2013	Dishoek, Sardijngellaan	025-389	1	+	J. Goedbloed
3-5-2013	Biervliet	036-373	1		M. Knipping
4-5-2013	Groot-Valkenisse	024-390	1		D. Wassenaar
			14		
zomer					
9-7-2013	Haamstede, De Roterij	041-413	1		E. Sanders
14-7-2013	Dishoek, klein vroom	025-389	1		J. Goedbloed
28-7-2013	Middelburg, Pr Johan Frisostraat	032-392	1		G. Troost
6-8-2013	Aagtekerke, Kalfhoeksepad	024-397	1		C. Horst

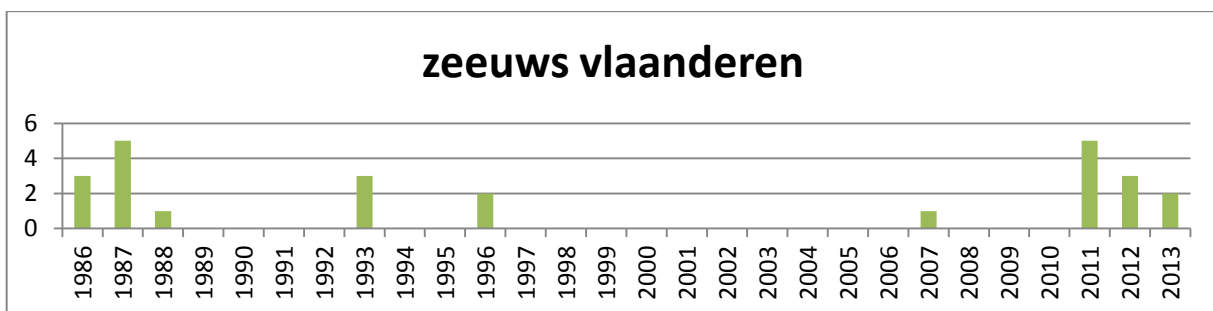
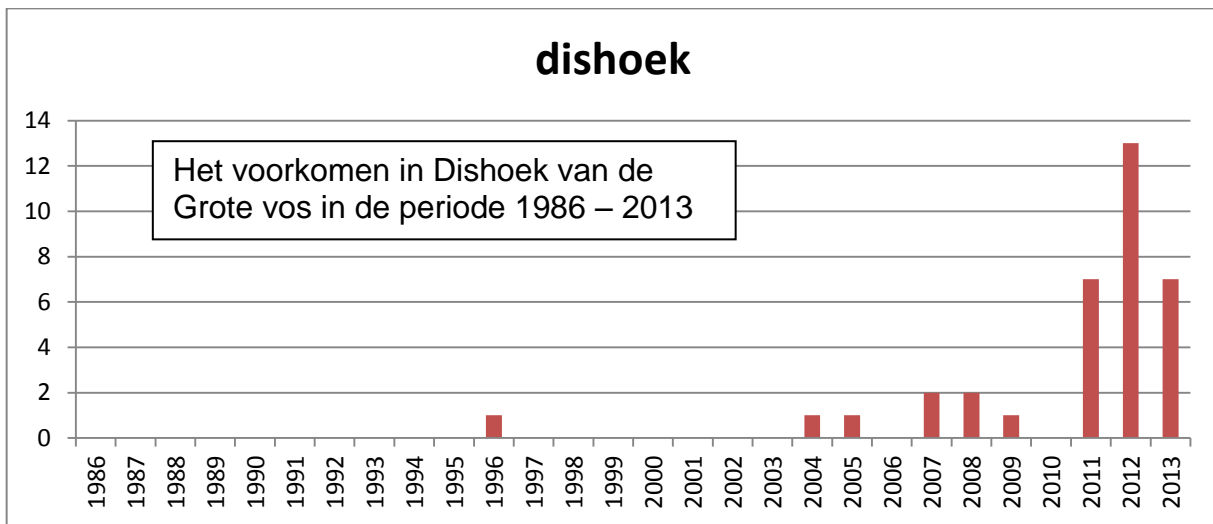

			4		
totaal	Zeeland		18		
per regio:	Walcheren		16		
	- waarvan Dishoek/Valkenisse		13		
	Schouwen		1		
	Zeeuws-Vlaanderen		2		

Op Vlindernet, de website van de Vlinderstichting staat onder het kopje Voorkomen: 'Een zeldzame standvlinder die met acuut uitsterven wordt bedreigd. De laatste jaren worden er gemiddeld ongeveer vijf exemplaren waargenomen, vermoedelijk zwervers uit het buitenland of vlinders van tijdelijke populaties.' Onze gegevens (zie onderstaande grafieken) geven duidelijk aan dat er ten minste sinds 2004 tussen Dishoek en Valkenisse een (kleine) populatie aanwezig is, waarschijnlijk regelmatig aangevuld en versterkt in invasiejaren, zoals in 2011. Daarbij moet opgemerkt worden dat er bij Dishoek pas sinds 2007 met meer aandacht gezocht wordt naar Grote vossen.

In Zeeuws-Vlaanderen zijn 6 waarnemingen uit de periode 1983 – 1997 uit het gebied IJzendijke – Terneuzen, mogelijk was hier toen een kleine populatie aanwezig, hoewel het ook zwervers uit België geweest kunnen zijn. De overige waarnemingen betreffen waarschijnlijk allemaal zwervers. Deze grafieken zijn gebaseerd op een aangevuld en zeer kritisch doorgelicht waarnemingenbestand, waarbij vooral aandacht is besteed aan dubbele waarnemingen.

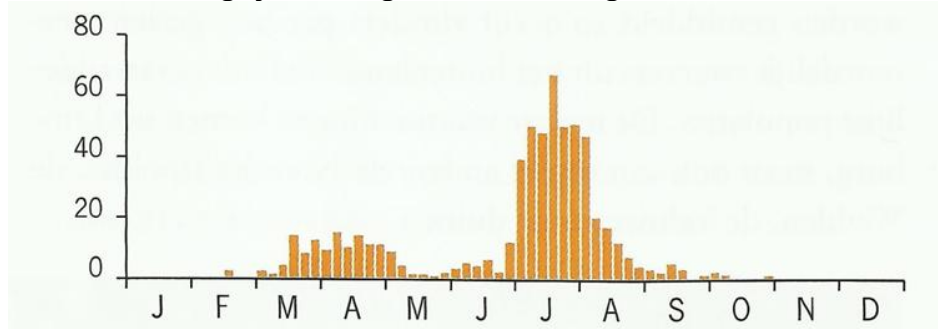

Generatiewisseling

Ter verduidelijking eerst even aandacht voor de generatiewisseling.

Dit is het vliegtijdendiagram zoals afgebeeld in 'De Nederlandse Vlinders':

Het lijkt er op dat er twee generaties zijn, te vergelijken

met bijvoorbeeld het Bruin blauwtje. Maar elke generatie leeft van mei van het ene jaar tot mei van het volgende jaar. Het is maar net hoe je het bekijkt.

Uitgaande van de generaties is er elk jaar maar één. Maar als je het per sé per kalenderjaar wilt bekijken, zijn het er twee, namelijk de eerste generatie bestaande uit 'oude' vlinders, die:

- uit de eitjes zijn gekomen die in het voorjaar van het voorgaande jaar zijn gelegd,
- in de zomer van het voorgaande jaar uit de pop zijn gekomen,
- als vlinder hebben overwinterd,
- en in het voorjaar van dit kalenderjaar paren en eitjes afzetten,

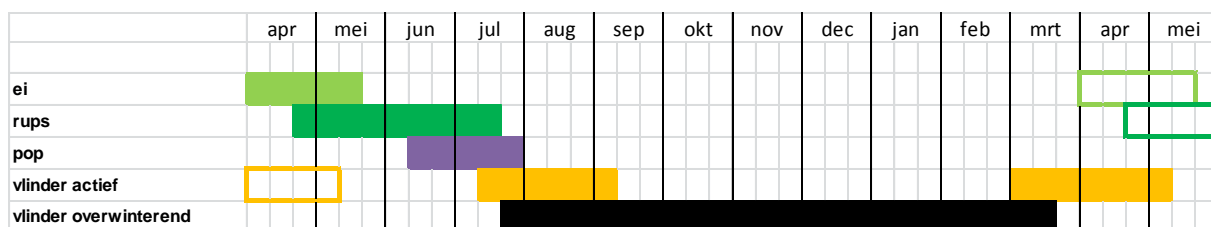
en een tweede 'nieuwe' generatie die:

- uit de eitjes zijn gekomen die in het voorjaar van dit kalenderjaar zijn gelegd,
- in de zomer van dit kalenderjaar uit de pop zijn gekomen,
- en als vlinder overwinteren,
- om in het volgende kalenderjaar te paren en eitjes af te zetten.

Kunt u het tot zover volgen?

Ik vind het makkelijker en duidelijker om het per generatie te bekijken, en deze aan te duiden met de betreffende jaren. In het kalenderjaar 2013 vloog in het voorjaar de generatie 2012/2013 en in de zomer de generatie 2013/2014. Per generatie bekeken kunnen we ook goed bepalen wat we weten en wat we nog willen weten.

Dit is een schema van de levenscyclus van de Grote vos, waarbij de dicht gekleurde blokken bij één generatie horen en de in kleur omlijnde blokken bij een vorige of volgende generatie:

Per stadium bekeken:

- **Ei**

Eiafzet vindt plaats op de waardbomen. In de literatuur wordt als belangrijkste waardboom de iep genoemd, bij voorkeur de Ruwe iep *Ulmus glabra*. Maar ook verschillende soorten wilg en populier (met name Ratelpopulier), Berk, Wilde kers en Peer.

Uiteraard zijn eitjes niet te vinden, en er is dan ook niet naar gezocht.

- **Rups**

Rupsen leven en overnachten in zeer opvallende gezamenlijke spinselnesten. Naarmate ze ouder worden vallen de groepen meer en meer uiteen. Bijna volgroeide rupsen leven solitair.

In 2013 is enkele malen met de verreijker gezocht naar dergelijke nesten in Iepen en Wilgen, zonder resultaat. We weten dus (nog) niet aan welke boomsoort de vossen de voorkeur geven. Er staan her en der verspreid Ratelpopulieren en verschillende soorten wilgen rond Dishoek, meest grote bomen. Als bekend wordt welke de voorkeur heeft, zouden jonge exemplaren aangeplant kunnen worden. In de Iepen woedt al jaren de iepziekte. Grote iepen zijn al lang geleden omgevallen en nu staan er alleen jongere bomen met een maximale stamdiameter van zo'n 20 cm, maar wel in behoorlijk groot aantal. Als de bomen ouder

worden, en vaak al daarvoor, vallen ze ten prooi aan de iepziekte. Aanplant van iepziekeresistente lepen zou een goede maatregel zijn, maar echt goed resistente lepen schijnen niet te bestaan.

- **Pop**

Rupsen zijn begin juni uitgegroeid en verlaten de boom om op enig afstand te verpoppen. Als je de rupsen niet kunt vinden, heeft het zeker geen zin om naar poppen te zoeken, en vooral niet als deze op dode blaadjes lijken.

- **Vlinder actief in zomer**

Mijn indruk is dat uit de pop gekomen vlinders zich in enkele dagen volzuigen met nectar uit Braambloesem, en vervolgens soms al in juli in winterslaap gaan. Er lijkt meer dan voldoende voedsel aanwezig te zijn, dus maatregelen zijn niet nodig.

- **Vlinder overwinterend**

Zowel in januari 2013 als in januari 2014 heb ik in een aantal bunkers gezocht naar overwinterende Grote vossen en er niet één gevonden. Waarschijnlijk geven ze de voorkeur aan houtstapels, boomholten en schuurtjes. In ieder geval lijken bij dit stadium extra inspanningen tot bescherming niet nodig te zijn. Bunkers zijn voor andere soorten goede overwinteringsplaatsen, en deze zijn al goed beschermd. Houtstapels en boomholten zijn voldoende aanwezig.

- **Vlinder actief in voorjaar: balts en paring**

De afgelopen jaren is waargenomen dat vlinders vaak stilzitten op de grond of op stammen van vrijstaande bomen. In de literatuur wordt gesuggereerd dat de op de grond rustende vlinders mannetjes zijn, en de op bomen rustende vlinders vrouwtjes, en dat de mannetjes langs komen vliegen en zich naast een vrouwtje zetten. Als een vrouwtje paringsbereid is, vliegt ze op, waarna het mannetje haar achterna gaat in wilde achtervolging. Inderdaad is dit eenmaal waargenomen, waarna beide vlinders om elkaar heen tuimelend over de boomtoppen verdwenen. Zo'n achtervolging kan enkele uren duren, waarna langdurig gepaard wordt. Parende vlinders zijn tot nu toe niet waargenomen. Jammer genoeg zijn geen kenmerken bekend om man en vrouw te onderscheiden. Wel is er een grootteverschil: mannetje 68 - 72mm, vrouwtje 72 - 75mm.

Als bovenstaande veronderstelling juist is, kunnen als stimulerende maatregel vrijstaande bomen worden beschermd, en niet vrijstaande bomen vrijgemaakt door kap.

De vlinders zijn foeragerend aangetroffen op bloesem van Wilg, Es en Iep en op bloedende bomen. In 2013 zijn een aantal boomstammen besmeerd met een stroop, met o.a. ahornsiroop als ingrediënt. Hierop zijn geen Grote vossen waargenomen.

Het is de vraag of er van het hele vroege tot het late voorjaar altijd

voldoende voedsel (in kwantiteit en kwaliteit) aanwezig is, mogelijk is op dit punt een bijdrage te leveren door aanplant van goede nectarbronnen. Eindconclusie: we weten nog te weinig om maatregelen te kunnen voorstellen, en zullen daarom het onderzoek voortzetten, met als belangrijkste vraag: Leven de rupsen op lep of Wilg?

Individuele herkenning

De verhouding in aantallen tussen de verschillende regio's is uiteraard wat scheef, doordat rond Dishoek verhoudingsgewijs veel meer naar Grote vossen wordt gezocht en gekeken. De vraag rees hoeveel individuen er nu feitelijk zijn gezien bij Dishoek. Het aantal waarnemingen van de generatie 2012/2013 bedroeg 11, namelijk op 11 juli 2012 en op 7, 13, 14, 15, 20, 21, 23, 24, 25 en 30 april 2013. Hierbij kon ik 8 keer een foto maken. Deze foto's heb ik zorgvuldig bestudeerd, waarbij ik kleine verschillen waarnam. Zo zijn er naast de bekende 4 vlekken in het middenveld van de voorvleugel soms kleine vage extra vlekken aanwezig. Ook beschadigingen aan de vleugel kunnen specifiek zijn. Zie hier enkele voorbeelden:

De 8 foto's bleken van 4 verschillende individuen te zijn:

Individu 1 – 11 juli 2012, 13 en 14 april 2013. Deze is dus gefotografeerd voor en na de winterslaap, met een tussenpoos van 9 maanden.

Individu 2 – 7 april 2013

Individu 3 – 20, 21 en 23 april 2013

Individu 4 – 30 april 2013

Hieruit blijkt wel dat interpretatie van de waarnemingsgegevens niet eenvoudig is, in ieder geval als het reeksen waarnemingen in het zelfde gebied betreft.

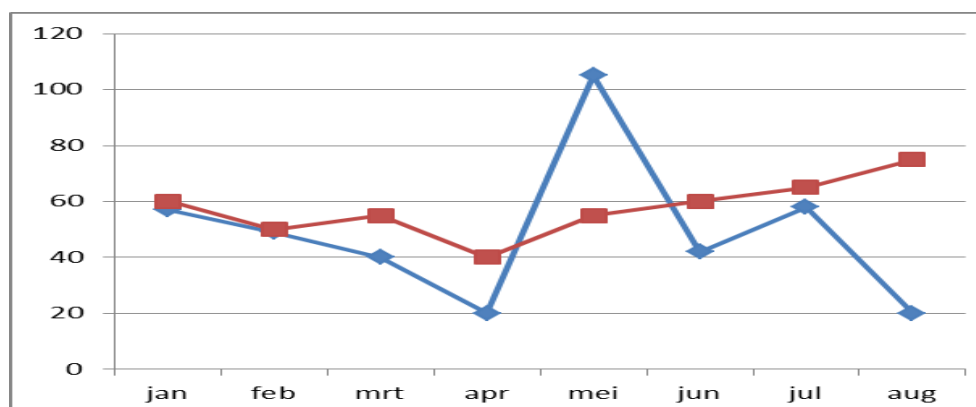
Het weer in het voorjaar van 2013 leek erg slecht te zijn voor de in april en mei opgroeiende rupsen:

- januari t/m juni 2013 waren veel kouder dan gemiddeld (gegevens van

KNMI weerstation Vlissingen, afwijking van het langjarig gemiddelde):

- mei 2013 was veel natter dan gemiddeld (gegevens van KNMI weerstation Vlissingen, regenval in mm, rood - langjarig gemiddelde,

blauw - 2013):

Toch zijn in 2013 vier vlinders van de 'zomergeneratie' gezien, waarvan echter maar één bij Dishoek. De verwachtingen voor het voorjaar van 2014 waren niet hoog, maar na 12 maart werden weer Grote vossen waargenomen bij Dishoek. Daarbij werden al 5 individuen gefotografeerd, één meer dus dan in 2012/13.

Koninginnenpage - Jaarverslag 2013

Henny Waanders

Voor het jaarverslag van de Koninginnenpage verwijzen wij u naar het decembernummer 2013 van de Prikkebeen.

Heivlinder - Jaarverslag 2013

Anton Baaijens

Van de heivlinder werden in 2013 67 waarnemingen verzameld met in totaal 250 getelde exemplaren.

De uitzonderlijk mooie zomer van 2013 was voor de heivlinder ongetwijfeld gunstig, want de heivlinder had een goed jaar met een waarnemingsgemiddelde van 3,7 exemplaren per waarneming. Dit is opmerkelijk hoger dan in de jaren 2002 tot en met 2012. Alleen 2005 sprong er ver bovenuit met een gemiddelde van 8,5. Toch vloog de heivlinder in de atlasperiode van 1993 tot en met 2002 in beduidend hogere aantallen. Het gemiddelde over die jaren was namelijk 7,2 en de minste jaren waren toen 1997 en 1998 met respectievelijk gemiddeld 3,6 en 3,3 exemplaren per waarneming.

De conclusie is dus dat wat slechts nog maar 10-15 jaar geleden een slecht jaar voor de heivlinder was, tegenwoordig een goed jaar voor de heivlinder is. Oftewel: de heivlinder is anno 2013 vrijwel overal in de duinen van Zeeland nog wel aanwezig, maar de aantallen zijn in 10-15 jaar tijd wel sluipenderwijs gehalveerd!

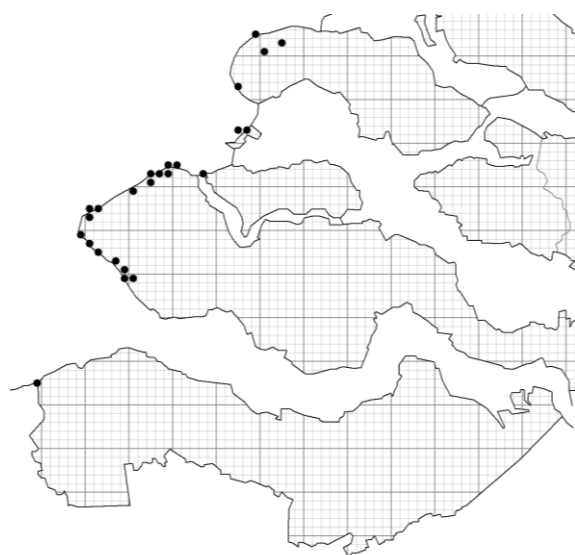
De meeste heivlinders werden in 2013 geteld op Walcheren in de duinen aan de zuidwestkust, tussen Vlissingen en Domburg. Het waarnemingsgemiddelde bedroeg 3,7 per waarneming. Alhoewel aan de noordwestkust van Walcheren minder heivlinders werden geteld was het waarnemingsgemiddelde met 4,3 daar wel duidelijk hoger. Op Neeltje Jans werden enkele mooie waarnemingen gedaan van in totaal 24 exemplaren. Op 8 september telde Alex Wieland daar 15 exemplaren tegelijk. In West Zeeuws-Vlaanderen werd slechts één waarneming gedaan in het Zwin, maar Pepijn Calle telde daar wel 9 exemplaren tegelijk. De hoogste aantallen werden geteld op 14 augustus in de duinen van Oranjezon: Rienk Geene telde toen 28 vlinders. Jo en Heleen Clarijs schrijven over een schatting van vele honderden heivlinders in Oranjezon, ook op 14 augustus: “de heivlinder was op die dag de dominante soort”.

Van het duingebied op Schouwen Duiveland komen opvallend weinig meldingen; slechts 8 waarnemingen werden verzameld van 10 heivlinders. Kennelijk zijn er in de zomer weinig waarnemers in het duingebied geweest. Daarbij moet worden vermeld dat het omvangrijke duingebied van Schouwen vrij matig ontsloten is door wandelpaden. De primaire duinen, waar vaak de meeste heivlinders vliegen, zijn bovendien ver verwijderd van parkeerplaatsen waardoor flinke afstanden gelopen moeten worden.

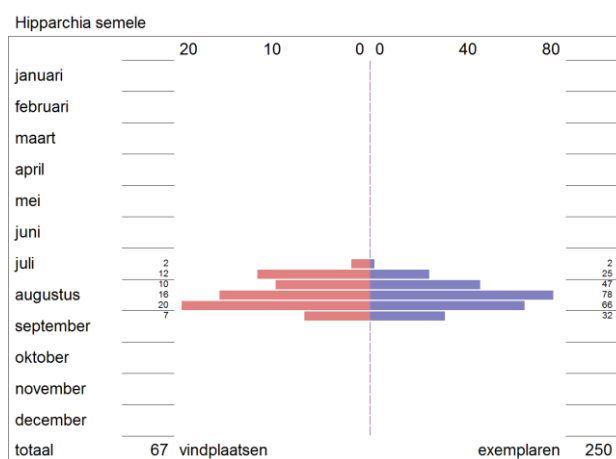

Heivlinder in Zeeland

	waarnemingen	exemplaren	gemiddelde
Atlasperiode 1993 t/m 2002			7,2
2004	23	31	1,3
2005	17	145	8,5
2006	17	21	1,2
2007	7	12	1,7
2008	6	14	2,3
2009	13	38	2,9
2010	12	27	2,3
2011	19	31	1,6
2012	40	75	1,9
2013	67	250	3,7
duinen Schouwen Duiveland	8	10	1,3
duinen zuidwest Walcheren	35	130	3,7
duinen noordwest Walcheren	17	73	4,3
Neeltje Jans	4	26	4,0
Zeeuws-Vlaanderen	1	9	9
Noord- Beveland Veersedam	2	2	1

De heivlinder werd in 2013 in 27 kilometerhokken waargenomen

Pas vanaf eind juli werden heivlinders gezien

Cruciaal voor de heivlinder is de beschikbaarheid van voldoende voortplantingsbiotopen. Dat zijn schrale duintjes met voldoende waardplanten voor de rupsen: in dit geval voornamelijk polletjes buntgras.

Kleine parelmoervlinder - Jaarverslag 2013

Anton Baaijens

In 2013 zijn in Zeeland 103 waarnemingen verzameld van de kleine parelmoervlinder. De actie "Op de bres voor de Zeeuwse zee" heeft waarschijnlijk een extra impuls gegeven aan het verzamelen van waarnemingen van de kleine parelmoervlinder. Sinds het verschijnen van de dagvlinderatlas van Zeeland in 2003 zijn er niet zoveel waarnemingen verzameld van de kleine parelmoervlinder, alhoewel het niet veel verschilt met het aantal waarnemingen van 2012.

Er zijn in Zeeland drie kerngebieden waar de kleine parelmoervlinder jaarlijks vliegt. Het eerste kerngebied is de zuidwestkust van Walcheren, waar de kleine parelmoervlinder van Vlissingen tot voorbij Westkapelle wordt gezien. Dit is qua omvang (10 km-hokken) ook het grootste kerngebied van Zeeland. Het tweede kerngebied ligt in het duingebied bij Oostkapelle, maar is beduidend kleiner qua omvang (3 km-hokken). Op Schouwen Duiveland worden gewoonlijk waarnemingen gedaan in de duinen ten westen van Burgh en Haamstede. In het duingebied zelf is in 2013 echter weinig onderzoek gedaan. De meeste kleine parelmoervlinders zijn in twee aan de duinen grenzende tuinen gezien. Elders in Zeeland werden geen kleine parelmoervlinders geteld. Een enkele keer wordt wel eens een kleine

parelmoervlinder gezien in het dekzandgebied van Oost Zeeuws-Vlaanderen, maar in 2013 blijkt niet.

Kleine parelmoervlinder in Zeeland

	waarnemingen	exemplaren	gemiddelde
Atlasperiode 1993 t/m 2002			3,6
2004	13	19	1,5
2005	40	80	2
2006	28	34	1,2
2007	9	9	1
2008	12	15	1,3
2009	29	42	1,4
2010	21	27	1,3
2011	44	93	2,1
2012	95	183	1,9
2013	103	218	2,1
duinen Schouwen Duiveland	24	35	1,5
duinen zuidwest Walcheren	64	132	2,1
duinen noordwest Walcheren	19	50	2,6

Het is interessant om de waarnemingsgemiddelden van de kernpopulaties te vergelijken. De populatie bij Oostkapelle, Oranjezon blijkt met een gemiddelde van 2,6 in 2013 als beste uit de bus te komen. En dat is positief nieuws, want in het verleden werden in de duinen bij Oostkapelle hooguit enkele kleine parelmoervlinders per jaar gezien, meestal in het gebied De Vier Hoogten. De situatie in de duinen bij Oostkapelle is kennelijk verbeterd in de periode na het verschijnen van de dagvlinderatlas. In 2002 heeft Stichting Het Zeeuwse landschap het beheer van het duingebied Oranjezon overgenomen van het waterleidingbedrijf (indertijd Delta), en in 2005 is een nieuw beheerplan voor het gebied opgesteld. Maar nog in de periode dat de Delta het beheer voerde in het duingebied zijn er duinherstelwerkzaamheden uitgevoerd in het zogenaamde Doorndal. Dat was in het jaar 2000. Toen werd de natte duinvallei in het Doorndal hersteld en het overtollig zand ten noorden daarvan in het duin verwerkt. Dit herstelwerk lijkt de reden voor het tegenwoordig talrijkere voorkomen van de kleine parelmoervlinder aldaar. Want juist ten noorden van het Doorndal, waar het overtollig duinzand is verwerkt in het duin, blijken tegenwoordig flinke groeiplaatsen van het duinviooltje aanwezig. In 2013 omvatte de grootste groeiplaats aldaar minstens 100 exemplaren. Zo blijkt maar weer dat graafwerk en gerommel in de duinen vaak gunstig is

voor pioniers als het duinviooltje, de belangrijkste waardplant van de kleine parelmoervlinder. Zo zien we ook vaak grote groeiplaatsen van het duinviooltje bij duinovergangen zoals langs de duinovergang Strandweg bij Dishoek. Ook hier werden in 2013 meer dan 100 duinviooltjes geteld.

De situatie voor de kleine parelmoervlinder aan de zuidwestkust lijkt de laatste jaren stabiel, maar de aantallen zijn, zo blijkt uit de gegevens in de tabel, stukken lager dan in de periode 1993-2002 toen waarnemingen van 10 tot zelfs 30 exemplaren tegelijk werden gedaan. Het lijkt erop dat er minder duinviooltjes voorkomen dan in het verleden. De meeste viooltjes worden volgens enkele waarnemers tegenwoordig gevonden onder lage duindoornstruiken.

Het maximum aantal kleine parelmoervlinders in 2013 in Zeeland werd geteld door Arjan van Gilst op 23 augustus bij Klein-Valkenisse: 9 exemplaren tegelijk. Jan van Belzen liep in 2013 ten oosten van Zoutelande vrijwel wekelijks een telroute bovenop het duin, en telde op 8 augustus maximaal 8 exemplaren tegelijk. De gegevens van deze telroute zijn erg waardevol, want dezelfde route liep Jan ook vrijwel wekelijks in 2002. De resultaten staan in onderstaande tabel vermeld. Hieruit blijkt dit deel van de zuidwestkust nog steeds tot de betere vliegplekken van de kleine parelmoervlinder te behoren, want het waarnemingsgemiddelde bedroeg in 2013 namelijk 4,3. De situatie was in 2002 met een gemiddelde van 6,7 wel duidelijk beter.

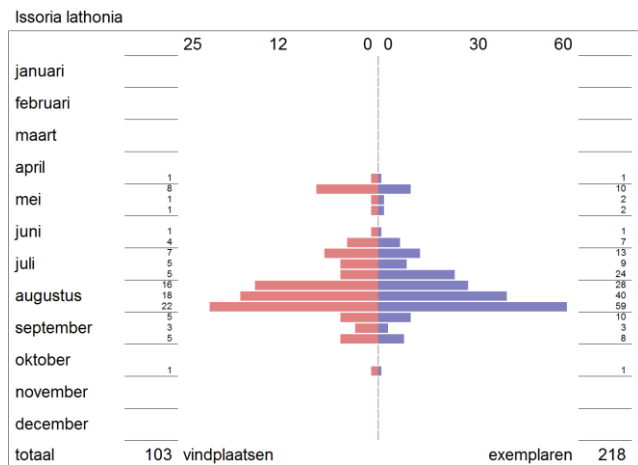
Route ten oosten van Zoutelande met aantal getelde kleine parelmoervlinders per bezoek

2002	aantallen	2013	aantallen
18-07	4	13-07	4
25-07	6	20-07	2
01-08	5	27-07	3
08-08	13	03-08	2
15-08	15	10-08	8
22-08	5	17-08	6
29-08	3	24-08	6
12-09	6	31-08	3
26-09	3		
totaal	60	totaal	34
gemiddelde	6,7	gemiddelde	4,3

In het Oranjezongebied telde Rienk Geene op 31 juli maximaal 8 exemplaren. Op Schouwen Duivenland telde Marlies Jongejan maximaal 3 exemplaren. Dat was in haar tuin in Nieuw-Haamstede op 15, 22 en 29 augustus. Een zwervend individu werd in Middelburg gezien door Joop Scheibeler.

Op de golfbaan bij Domburg zijn in de maand juli in totaal 7 kleine parelmoervlinders geteld. Maar exacte data en aantallen werden hierbij niet opgegeven.

De kleine parelmoervlinder werd in 2013 in 18 kilometerhokken waargenomen.

De meeste vlinders werden geteld in de maand augustus

Cruciaal voor de kleine parelmoervlinder is de beschikbaarheid van voldoende voortplantingsbiotopen. Dat zijn schrale duintjes met voldoende waardplanten voor de rupsen: in dit geval voornamelijk duinviooltjes.

Een belangrijk doel voor 2014 is om de groeiplaatsen van het duinviooltje en andere wilde viooltjes in Zeeland zo goed mogelijk in kaart te brengen.

Op zoek naar bruine blauwtjes

André Hannewijk

Zaterdag 14 juni 2014 gingen we op de bres voor één van de Zeeuwse zes, het bruin blauwtje.

Afgesproken was om 11.00 uur bij het infopunt van Natuurmonumenten. Het doel was een onderzoek naar deze soort op voornamelijk de Bloemdijken. Met een korte presentatie over het bruin blauwtje, over de kenmerken, de verspreiding in Zeeland, mogelijke beheermaatregelen en de te onderzoeken locaties hadden we voldoende munitie om op pad te gaan. De opkomst was wat mager, Mineke de Feiter en Hans de Bruin, maar voldoende en gezellig om er toch op uit te trekken. Voor de picknick had André voldoende ingeslagen. Met bolussen, broodjes kaas, melk en sap kwamen we niets te kort. Met deze opkomst hoefden we de groep niet op te delen in kleine groepjes en konden we gedrieën op pad.

Als eerste werd het vlinderbelevingspad Zwaakse Weel aangedaan. Gelijk werd van het moment gebruik gemaakt om de monitoringsroute van Mineke te lopen, hier was onlangs nog een bruin blauwtje waargenomen dus wie weet.... Helaas geen bruin blauwtje, enkel een man icarusblauwtje. Verder geen andere vlinders. Hans was zeer enthousiast over het vlinderbelevingspad. Zo iets wil hij ook wel in zijn achtertuin. De samenstelling van het zaadmengsel is in ieder geval uitgewisseld.

Het volgende doel was de Bloemdijken. Uit wat oudere waarnemingen bleek dat op de Ruigendijk bij Driewegen een aantal jaren geleden nog bruine blauwtjes zijn waargenomen. Op deze Bloemdijk in beheer bij Natuurmonumenten, die jaarlijks in augustus wordt gehooïd, bloeiden diverse planten; gewone agrimonie, glad parelzaad, wilde marjolein, ratelaar (deels al weer uitgebloeid), en ook de zeldzame ruige anjer.

Op deze dijk troffen we 6 ex. van de Sint Jansvlinder aan! Deze dagactieve nachtvlinder is niet zo algemeen verspreid op Beveland. Ik ken hem zelf van de Vlaandertse- en de Ruigendijk en verder recent van de Middelpaten waar deze soort vorig jaar massaal (met enkele honderden) voor kwam. Daarnaast werd het koevinkje met 3 ex. aangetroffen. Hier ook enkele kleine koolwitjes, en een distelvlinder. Wederom weinig vlinders, het leek erop of we voor het bruin blauwtje (en mogelijk ook andere soorten) net tussen de eerste en tweede generatie in zaten.

Als laatste locatie werd de Inlaag 2005 bezocht. In deze inlaag ten oosten van Borssele had André al een paar jaar een populatie bruin blauwtjes aangetroffen op de zandige kade rond deze `brakke` inlaag. Naast enkele hooibeestjes werden hier nog 3 Groot dikkopjes op akkerdistel aangetroffen. Voor deze soort zaten we wel in de goede tijd! Helaas, wederom geen bruin blauwtjes.

Zonder bruine blauwtjes, maar nu wel met de theoretische kennis van deze soort, namen we half de middag afscheid bij het infopunt. In augustus gaan

we weer een poging wagen, hopelijk dan met meer deelnemers en succes. Waarnemingen van bruine blauwtjes kunnen natuurlijk gewoon weer doorgegeven worden op www.waarneming.nl

Met Jan op stap in Dishoek

Hans Eckhardt

19 april was officieel de inventarisatie-excursie van de Grote vos in het kader van "Op de bres voor de Zeeuwse zes", maar daar doen we deze excursie in Dishoek onder leiding van Jan Goedbloed onvoldoende recht mee. De weersverwachting was niet aantrekkelijk voor een vlinderexcursie, maar we waren nauwelijks gestart of de zon brak door en de jassen konden uit.

Dishoek blijft een schitterend gebied en met de kennis van zaken van Jan zie je beduidend meer dan als toevallig

bezoeker. Aan het eind van de excursie - we waren toen al dik drie uur verder - hadden we een aardig lijstje met vlinders:

Groot koolwitje, Klein koolwitje, Klein geaderd witje, Oranjetipje, Kleine vuurvlinder, Bont zandoogje, Dagpauwoog, Klaverspanner en Weegbreemot.

Het oranjetipje, een zonnend vrouwtje,

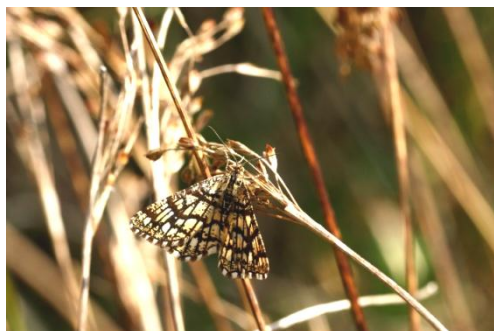
Tengere grasjuffer

liet zich prachtig bewonderen en fotograferen; de Klaverspanner daarentegen was erg snel verdwenen. Kort nadat we hem aan de oever van de plas van het Groot Vroon uit de vegetatie hadden opgejaagd, hield hij het voor gezien.

We moesten dus genoeg nemen met slechts een enkele foto-opname.

Langs het Groot Vroon kwamen we ook aardig wat libelles tegen. Op twee Viervleklibellen na waren het allemaal Tengere grasjuffers. Jan telde er zeker dertig. Zelf had ik in het begin wel wat moeite om de grasjuffers te zien zitten.

Zeker als de vrouwtjes in het verlengde van een rietstengel zaten moest Jan de libellen bijna met zijn vinger aanraken voordat ik ze zag. Maar het wende en al snel - en zeker zodra vliegende juffers neerstreken - waren ze vrij

Klaverspanner

gemakkelijk te volgen. Uiteindelijk had ik geelgroene en groene mannetjes en roodbruine vrouwtjes op de foto. De foto van een blauw mannetje was voorbehouden aan Mineke de Feiter.

En dan de Grote vos. De zondag tevoren had Jan er nog één gezien, maar vandaag liet de Grote vos het afweten. Kees Los had zich nog wel zo goed voorbereid en stond op het Klein

vroom met engelengeduld en een telescoop paraat, maar de enige vlinders die neerstreken op de molshopen waren dagpauwogen, terwijl langs de bosrand voornamelijk Oranjetipjes en Geaderde kleine witjes vlogen. Tja, de natuur is wispelturig, want twee dagen later meldde Jan een exemplaar van de Grote vos dat hij nog niet eerder had gezien; Jan vermoedde dat het om een zwerver ging.

Zelf ben ik enkele dagen later ook nog eens langs het Groot Vroom gelopen en tot mijn verbazing was het aantal Tengere grasjuffers drastisch afgenomen. Zij hadden plaats gemaakt voor een groot aantal Lantaarntjes, slechts één tandem en verder vooral jonge mannetjes en de kleurvarianten violacea en rufescens van de vrouwtjes. En voor mij als klap op de vuurpijl een vrouwtje van de Bruine winterjuffer.

Het loont dus de moeite om vaak naar Dishoek te gaan. Er is altijd wat te beleven en wat de excursie betreft, die was weer een groot succes. Jan bedankt.

Excursie Dishoek 24 mei 2014

Jan Goedbloed

Aanwezige leden: Jan Goedbloed (excursieleider), Henk Wagenaar, Hans Eckhardt, Marcel de Bruijn en Mieke Grazell (nieuw lid). Deze excursie was bedoeld als zoektocht naar de rupsen van de Grote vos. Eerlijk gezegd had de excursieleider die zelf ook nog nooit gezien en ook nog nooit de spinselnesten gevonden. Vorig jaar heb ik wel gezocht, o.a. met Angelique,

Gaffelwaterjuffer ♂

voornamelijk in de iepen, want dat zou de favoriete waardboom zijn. Maar dit voorjaar heeft een waarnemer in het Kuinderbos in de Noordoostpolder gezien dat een vrouwtje eieren afzette op wilg.

Zowel iepen als wilgen staan er bij Dishoek behoorlijk veel, en ook de andere in de literatuur genoemde waardbomen Ratelpopulier en Kers zijn aanwezig. Helaas was het behoorlijk winderig, dat maakte het er niet

makkelijker op. Vooral Marcel deed goed zijn best om met zijn verrekijker de boomtoppen af te zoeken, maar niemand was erg teleurgesteld toen we geen rupsen of spinsels vonden.

En misschien waren we al te laat. Weliswaar lag de datum midden in de rupsentijd, maar dit voorjaar is niet normaal te noemen. Alles is dankzij de zachte winter en het mooie voorjaarsweer erg vroeg en dat zou zo maar ook voor de Grote vos kunnen gelden. Twee dagen voor de excursie was er één

gefotografeerd in Limburg, maar was dat nou een late of een hele vroege? In ieder geval is er bij Dishoek altijd wel weer wat moois te zien. De klapper van de dag werd door Mieke ontdekt op het Klein vron: een mannetje van de zeldzame Gaffelwaterjuffer!

Ondanks de nu al in mei vallende vervroegde juni-dip werden toch nog aardig wat dagvlinders gezien. Vooral veel *Atalanta's*, alleen al op het asfaltweggetje naar het pompstation meer dan 10. Ook van het *Icarusblauwtje* werden op de vrongraslanden enkele tientallen waargenomen. En verder slechts 2 Bonte zandoogjes, enkele Bruine blauwtjes, een paar Kleine vossen, een Klein geaderd witje en nog een vrouwtje Oranjetip.

Rozenkever ustulatipennis

Naast de eerder genoemde Gaffelwaterjuffer werden de volgende libellen waargenomen: enkele Azuurwaterjuffers, een Grote keizerlibel, een aantal Viervlekken, 2 Platbuiken, 10 Lantaarntjes, 1 Watersnuffel en 1 man Tengere grasjuffer.

Ook nachtvlinders (macro en micro) zijn er met goed opletten altijd wel te vinden:

Koraalbladroller *Ptycholoma lecheana*, 2 Bruine daguilen, een aantal Brandnetelmotten *Anthophila fabriciana* (je had gelijk Henk), Gamma-uil, Gebandeerde langsprietmot, Smaragdlangsprietmot, 2 Gestreepte goudspanners, 1 Klaverspanner, Sintjacobsvlinder, Stro-uiltje en de door de excursieleider beloofde Ratelaarspanner. Deze soort is landelijk niet zeldzaam, maar in Zeeland wel. Op het Groot vron werden wel 10 exemplaren aangetroffen op de hier volop voorkomende Kleine ratelaar.

Tenslotte werd van de Appeltak nog een vleugel in een spinnenweb aangetroffen.

Er werden 2 Rozenkevers gezien en een (veel gefotografeerde) raadselachtige zwarte kever op een grasspriet bleek na lang zoeken op het internet de zwarte vorm *ustulatipennis* van de Rozenkever te zijn. Op de Gele lissen op het Groot vron waren in grote getale Lissen boorders *Mononychus*

Koraalbladroller

punctumalbum aanwezig, dit is een snuitkever. Twee dekschilden die aan de waterkant werden gevonden waren toch van de Grote spinnende watertor.

Bij de vronpoel zat een Zwarte moeraswapenvlieg *Odontomyia tigrina*.

Ook werden enkele schorpioen-vliegen gezien, helaas kunnen die niet aan de hand van vleugelken-merken op soort worden gebracht.

Tenslotte wist Hans nog enkele paddenstoelen te benoemen, namelijk de Geruite bovist en de Grasleemhoed.

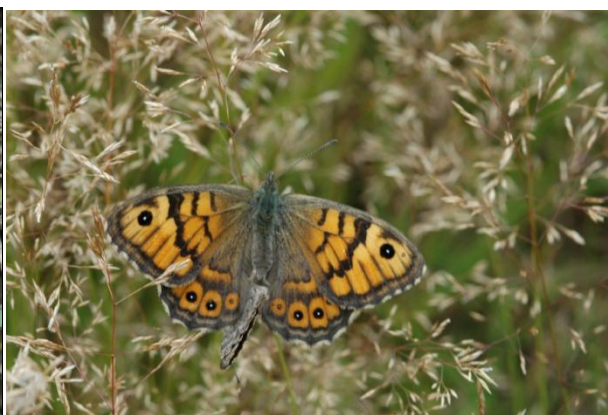
Verslag studiedag Argusvlinder 21 maart 2014

Hans Eckhardt

Als een van onze Op de Bres voor de Zeeuwse 6-soorten besteden we als VLZEE de komende tijd extra aandacht aan de Argusvlinder. Op het mooie Fort Ellewoutsdijk hebben we afgelopen vrijdag 21 maart een waardevolle studiedag gehouden met 3 experts van de Vlinderstichting: Kars Veling, Anthonie Stip en Bram Omon. Voor de Vlinderstichting is de situatie van de Argusvlinder in Zeeland extra interessant omdat het hier in de winter een paar graden warmer is dan in de rest van Nederland, wat mogelijk gunstig is voor de overwinterende rupsen. Toch gaat de soort ook in onze provincie hard achteruit. De dag is goed gebruikt met veel brainstormen en kennis uitwisselen en afgesloten met een excursie rupsen zoeken. We hebben er veel van opgestoken!

Argusvlinder ♂

Argusvlinder ♀ (met ♂)

Zo leerden we dat mannetjes en vrouwtjes van de Argusvlinder zeer gemakkelijk zijn te onderscheiden: de mannetjes hebben bovenop hun vleugels een dikke bruine geurstreep, de vrouwtjes hebben deze niet. Met dit onderscheid wordt het ineens mogelijk om het aantal territoria dat door alleen mannetjes bezet worden te gaan tellen: Je wandelt langs een stukje met Argusvlinders, er vliegt een mannetje op en vliegt voor je uit, waar als reactie weer een mannetje opvliegt etc. Helaas is dat iets wat we te weinig zien nog in Zeeland, er zijn namelijk niet zoveel Argusvlinders meer over.

Om die reden hebben we deze dag uitgebreid stil gestaan bij de behoeften van de Argusvlinder. Dat zijn:

- kale warme plekken om te kunnen zonnen (aan de voet van dijken, dijktrapjes, windbeschutte zonnige kale stukjes grond of paden, houtstapels etc). Daarom ook dat stukjes dijk die worden begraasd waardoor de grasmatten deels kapot getrapt wordt en daardoor open plekken ontstaan ideale plekken zijn voor Argusvlinders.
- Afzetplekjes voor de eitjes. Daarbij maakt de grassoort niet veel uit,

maar wel is van belang dat de graspol op een warm beschut plekje aan de voet van een verticale structuur staat. Aan de voet van zo'n verticale structuur (muurtje, trap, houtstapel, betonnen of ijzeren paaltje) ontstaat aan de zuidzijde een warm microklimaat, een iets warmere omgeving dan de rest, die vooral voor overwinterende rupsen van belang zijn.

- Nectarplanten, waarbij vooral violette en paarse bloemen (80%) de voorkeur hebben, gevolgd door gele bloemen. Belangrijk zijn landelijk Knoopkruid, maar ook Kattestaart en allerlei soorten distels.
- Weinig stikstofdepositie, want dan groeit het gras te hard, waardoor het hoog wordt en het microklimaat ter plaatse kouder. Interessant is bijvoorbeeld het verschil tussen dijken die gemaaid worden waardoor meer stikstofdepositie optreedt vergeleken bij dijken die begraasd worden (waarbij de betreding bovendien de goede bijkomstigheid van open plekken heeft).

Verassend was verder dat deze 4 elementen niet perse bij elkaar hoeven te zitten, de Argusvlinder is namelijk bijzonder mobiel. Het vermoeden bestaat dat dit vooral geldt voor de zomergeneratie, en dat vooral deze generatie verantwoordelijk is voor het koloniseren van nieuwe geschikte gebieden.

De Argusvlinder vliegt in 3 generaties, een in het voorjaar, een in de zomer en een in de herfst. Landelijk blijkt dat de voorjaarsgeneratie en de herfstgeneratie redelijk stabiel zijn gebleven in aantallen, maar dat de zomergeneratie flink is gedaald. Of dat ook zo is voor Zeeland is onbekend. Als Vlinder en Libellenwerkgroep Zeeland kunnen we mooi op deze vraag inhaken door gebieden waar voorgaande jaren de zomergeneratie van de Argusvlinders is gezien, dit jaar in zowel in het voorjaar als in de zomer te bezoeken. Goede plekken hiervoor zijn de Ouwerkerkse kreken, het dijkje naar de kijkhut Inlaag Keihoogte bij Wissenkerke, de omgeving van Kruiningen (veerhaven) en de Kettingdijk op Tholen.

De studiedag hebben we afgesloten met een heuse speurtocht naar rupsen. Deze zijn relatief 'eenvoudig' te herkennen aan de witte streep langs de zijkant en de 2 kleine groene staartjes aan het uiteinde. Afgezien van de witte lengtestreep is de rups geheel groen. Het gemakkelijkste zijn de rupsen te vinden door te letten op vraatsporen aan de grasjes. Gewapend met deze kennis gingen we bij het fort op zoek naar rupsen. Dit leverde veel pissebedden, 1 rups van een Plakker en een paar vliegende Kleine vossen op. De Argusvlinderrupsen (mooi scrabblewoord) vonden we echter niet, zelfs de Wageningse experts kregen ze niet in het vizier. Maar we weten nu wel hoe het moet.

Terugblikkend, genoeg redenen en enthousiasme om komend voorjaar en zomer het veld in te gaan om naar Argusvlinders te zoeken.

Activiteiten programma 2014

Door slecht weer of andere omstandigheden kan het voorkomen dat een activiteit niet door kan gaan. Neem bij twijfel contact op met Henny Waanders (0113 270 436) en kijk regelmatig op onze website, www.vlinlibzeeland.nl/Activiteiten.

Op **zaterdag 9 en zondag 10 augustus** vindt het 2e landelijke argusvlindertelweekend plaats. Na het geslaagde telweekend in mei willen we ditmaal gaan inventariseren waar de zomergeneratie van de argusvlinder in Zeeland te vinden is. Het is belangrijk ieder geval alle kilometerhokken waar in mei 1 of meer argusvlinders zijn aangetroffen opnieuw te bezoeken en ook andere potentiële goede locaties.

Daarnaast is er **zaterdag 9 augustus** een excursie. We gaan die dag argusvlinders tellen in de buurt van Hansweert en Kruiningen, waar zich het argusvlinderbolwerk van Zeeland bevindt. We verzamelen om 10.30 uur bij het sluizencomplex aan de westkant, bij Hansweert. Omdat dit gebied best uitgestrekt is gaan we in groepjes uiteen, om zoveel mogelijk kilometerhokken te inventariseren. Vervolgens gaan we een kijkje nemen bij de Binnenhaven in Hansweert. Daar gaan we eerst ons lunchpakket opeten, dus zelf voor eten en drinken zorgen. Ook daar tellen we de argusvlinders. We nemen nog een kijkje langs de druk bevaren Westerschelde, en vervolgens gaan we met de auto's naar de voormalige veerhaven bij Kruiningen om ook daar nog argusvlinders te inventariseren langs de dijken. We verwachten rond 4 uur de excursie af te ronden.

Coördinatie Henk Wagenaar

Woensdag 24 september 2014 houden we een publieksavond. Kars Veling van de Vlinderstichting is bereid gevonden om deze avond in te vullen. De presentatie zal worden gehouden in de grote zaal van "Stichting Het Zeeuwse Landschap", Brugstraat 51 te Wilhelminadorp nabij Goes. De avond begint om 19:45 uur.

Woensdag 12 november 2014 houden we een mystery-avond. De avond begint om 19:45 uur met een korte vergadering. Locatie: Kaasboerderij Schellach, Prooijenseweg 26, 4332 RD Middelburg.

We gaan samen met de vlinderwerkgroep van de Steltkluut ook nog een excursie organiseren voor de Koninginnenpage. Raadpleeg daarvoor regelmatig onze website, omdat het excursieprogramma van de Steltkluut nu nog niet bekend is.

Redactieadres: Henny Waanders
Donkerstraat 42, 4463 VW Goes

